

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้เกิดความเข้าใจภาพรวมของกระบวนการยุติธรรมตั้งแต่ภาพใหญ่ของทั้งระบบ ลงมาจนถึงหน่วยงานปฏิบัติและการคุ้มครองพยานที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการนั้น จึงขอแบ่ง การทบทวนวรรณกรรม ออกเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย
2. ระบบการพิจารณาคดีและสืบพยานของประเทศไทย
3. สภาพปัญหาของพยานบุคคลในคดีอาญาต่อกระบวนการยุติธรรม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองพยานในคดีอาญา
5. การคุ้มครองพยานของประเทศต่าง ๆ
6. การคุ้มครองพยานของประเทศไทย
7. โครงสร้างกรมสอบสวนคดีพิเศษ
8. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงสร้างการดำเนินคดีอาญาในประเทศไทย

1. การสอบสวนคดีอาญา วิธีพิจารณาคดีอาญาในประเทศไทยมีลักษณะโน้มเอียงไปในระบบกล่าวหา (Accusatorial System) โดยองค์การต่าง ๆ ในกระบวนการยุติธรรมแยกดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ได้โดยอิสระ กล่าวได้ว่า พนักงานสอบสวนมีอำนาจหน้าที่สืบสวน จับกุม สอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานโดยตลอด จนเห็นว่าการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว จึงเสนอสำนวนการสอบสวนพร้อมด้วยความเห็นไปยังพนักงานอัยการ ปัจจุบันการสอบสวนคดีอาญาอยู่ในอำนาจหน้าที่ของตำรวจโดยตลอด ส่วนฝ่ายปกครองมีอำนาจและหน้าที่ในการสอบสวนคดีอาญาเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเป็นเรื่องการเปรียบเทียบปรับ สำหรับพนักงานอัยการนั้น มีอำนาจหน้าที่พิจารณากลับกรองสำนวนการสอบสวนแล้วมีคำสั่งในคดีเช่นให้ความเห็นชอบในการเปรียบเทียบปรับ สั่งสอบสวนเพิ่มเติม สั่งงดการสอบสวน สั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง

2. การฟ้องคดีอาญา ประเทศไทยได้ใช้หลักผสมในเรื่องการฟ้องคดีอาญาโดยให้ทั้งพนักงานอัยการและผู้เสียหายมีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญา กล่าวคือให้พนักงานอัยการเป็น

โจทก์ฟ้องคดีอาญาในนามของรัฐ เนื่องจากถือว่ารัฐมีอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยให้แก่สังคม ขณะเดียวกันประเทศไทยก็สนับสนุนให้ราษฎรในฐานะเอกชนเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ด้วย อย่างไรก็ตาม ศาลฎีกาได้พิพากษาวางกรอบกรณีที่ราษฎรใช้สิทธิเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาไว้หลายประการ เช่น ต้องเป็นผู้เสียหายโดยตรง เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย เป็นต้น นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ยังมีมาตรการให้รัฐเข้าไปควบคุมดูแลกรณีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาเองด้วย โดยให้อำนาจพนักงานอัยการเข้ายื่นคำร้องขอเป็นโจทก์ร่วมและดำเนินการบางประการเพื่อป้องกันมิให้ราษฎรดำเนินคดีอาญาในทางเสียหายแก่กระบวนการยุติธรรมของรัฐ

3. การพิจารณาพิพากษาคดีของศาล การพิจารณาพิพากษาของศาลในคดีอาญาโน้มเอียงไปในระบบกล่าวหา กล่าวคือมีลักษณะเป็นการต่อสู้คดีกันระหว่างโจทก์กับจำเลย โจทก์มีหน้าที่นำพยานหลักฐานมาสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยเพื่อให้ศาลเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงส่วนจำเลยก็มีสิทธิต่อสู้ว่าตนมิได้กระทำความผิดตามที่โจทก์ฟ้อง และมีสิทธินำสืบพยานหลักฐานหักล้างพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์ สำหรับศาลจะวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด รับฟังพยานหลักฐานทั้งสองฝ่าย และพิจารณาพิพากษาไปตามรูปคดี

4. การบังคับการให้เป็นไปตามคำพิพากษา การบังคับการให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง ทั้งกรณีที่เป็นการลงโทษทางอาญาและกรณีที่มีใช้การลงโทษทางอาญาแต่มีผลทางจำกัดสิทธิเสรีภาพของบุคคล เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ เช่น การนำตัวบุคคลไปควบคุมหรือขัง หรือจำคุกเป็นต้น และการแก้ไขปรับปรุงความประพฤติของผู้กระทำผิด

5. ทนายความกับการดำเนินคดีอาญา โดยที่การดำเนินคดีอาญาในประเทศไทยโน้มเอียงไปในระบบกล่าวหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพิจารณาพิพากษาในศาลซึ่งเป็นเป็นการต่อสู้คดีกันระหว่างโจทก์และจำเลย ดังนั้น ทนายความจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือให้จำเลยได้ใช้สิทธิต่อสู้คดีอย่างถูกต้อง และได้รับความเป็นธรรมตามบทบัญญัติของกฎหมาย ทนายความที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือจำเลยในการใช้สิทธิต่อสู้คดีนี้มีทั้งกรณีที่จำเลยแต่งตั้งทนายโดยการทำความตกลงกันระหว่างจำเลยกับทนายความโดยมีค่าตอบแทนตามแต่จะตกลงกันกับกรณีที่ศาลตั้งทนายให้แก่จำเลย ซึ่งมีค่าตอบแทนโดยรัฐจ่ายให้ตามที่กฎหมายกำหนด รวมทั้งกรณีที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนได้จัดหาทนายความให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้โดยไม่คิดค่าตอบแทนด้วย (ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ และคนอื่น ๆ, 2531, น. 72-75)

ระบบการพิจารณาคดีและสืบพยานของประเทศไทย

ระบบการพิจารณาคดีและสืบพยานของไทยในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับทั้งระบบกล่าวหาและระบบไต่สวน กล่าวคือ

1. ลักษณะที่ใกล้เคียงกับระบบกล่าวหา แต่เดิมกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานของไทยยังไม่สมบูรณ์ แม้เมื่อประกาศใช้กฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ. 113 แล้วก็ตามมีแต่บทบัญญัติหลัก ๆ เท่านั้น ผู้พิพากษาไทยซึ่งได้รับการศึกษาจากประเทศอังกฤษ จึงนำหลักกฎหมายของอังกฤษมาใช้ และแม้เมื่อได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งเป็นแม่บทของกฎหมายลักษณะพยานในปัจจุบันแล้ว ศาลไทยก็ยังนำหลักกฎหมายพยานของอังกฤษมาใช้อยู่ ตัวอย่างเช่น ข้อยกเว้นในเรื่องพยานบอกเล่า เป็นต้น บทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ปรากฏแนวความคิดของกฎหมายอังกฤษอยู่หลายประการ ตัวอย่างเช่น ในคดีอาญาการพิจารณาคดีจะต้องทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย ในคดีแพ่งศาลจะวางตัวเป็นกลางปล่อยให้ผู้ความดำเนินคดีกันเอง ศาลเพียงแต่คอยควบคุมให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยเรียบร้อย จึงถือกันว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความและกฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นระบบกล่าวหา เช่นเดียวกับของอังกฤษ ในการสืบพยานบุคคลก็เริ่มด้วยการซักถาม ถามค้านและถามติงตามลำดับ ตามแบบการสืบพยานของศาลอังกฤษ

2. ลักษณะที่ใกล้เคียงกับระบบไต่สวน แม้กฎหมายวิธีพิจารณาความและกฎหมายลักษณะพยานของเราจะมีลักษณะใกล้เคียงกับกฎหมายอังกฤษซึ่งเป็นระบบกล่าวหา แต่ตามความเป็นจริงแล้วเราได้นำหลักกฎหมายของอังกฤษมาใช้ทุกเรื่อง แม้เรื่องที่น่ามาบัญญัติไว้ในกฎหมายไทยก็มีการบัญญัติให้เหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองของเรา มิได้นำหลักกฎหมายอังกฤษมาบัญญัติไว้ในรูปแบบเดิมตัวอย่างเช่น ในเรื่องพยานบอกเล่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมิได้ห้ามมิให้รับฟังโดยเคร่งครัดอย่างในกฎหมายอังกฤษ กฎหมายพยานของอังกฤษเป็นระบบที่มีกฎอันเป็นข้อจำกัดอำนาจศาลมิให้รับฟังพยาน (exclusionary rules) มากมายเพราะอังกฤษใช้ระบบจюри (jury) เป็นผู้ชี้ขาดข้อเท็จจริง จюриเป็นชาวบ้านธรรมดา ไม่ชำนาญในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน จึงต้องมีกฎเกณฑ์ห้ามรับฟังพยานหลักฐานเป็นจำนวนมาก และเดิมกฎหมายอาญาของอังกฤษลงโทษจำเลยรุนแรง ศาลจึงต้องสร้างกฎเกณฑ์ในการรับฟังพยานหลักฐานให้เข้มงวดเพื่อปกป้องจำเลย กฎหมายลักษณะพยานของไทยแต่เดิมก็มีลักษณะทำนองเดียวกัน แต่บทบัญญัติของกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานของไทยในปัจจุบันได้เปิด

โอกาสให้ศาลใช้ดุลยพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานได้โดยกว้างขวาง พยานหลักฐานที่ต้องห้ามมิให้รับฟังโดยตัวของพยานเองมีน้อยมาก

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งให้อำนาจศาลในการสืบพยานไว้มากมาย เช่น การให้ศาลถามพยานได้เองและถามก่อนคู่ความผู้อ้างพยาน การให้อำนาจศาลที่จะถามพยานในเวลาใดด้วยคำถามใดก็ได้ และศาลจะเรียกพยานที่เบิกความขัดกันในเรื่องสำคัญมาสอบปากคำพร้อมกันก็ได้ การให้ศาลมีอำนาจที่จะวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานใดรับฟังได้หรือไม่ การให้ศาลมีอำนาจที่จะสั่งสืบพยานที่เห็นว่าพุ่มเพี้ยงเกินสมควรหรือเป็นการประวิงคดีหรือไม่เกี่ยวกับประเด็น การที่ศาลจะเรียกพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมและเรียกพยานที่สืบแล้วมาสืบใหม่ก็ได้ เป็นต้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ให้อำนาจศาลเกี่ยวกับการสืบพยานไว้มากเช่นกัน เช่น การบัญญัติให้ศาลเป็นผู้สืบพยานในหรือนอกศาลก็ได้ การให้อำนาจศาลที่จะเรียกพยานมาสืบเพิ่มเติมได้ เป็นต้น การที่กฎหมายให้อำนาจศาลมากมายในการสืบพยานและถามพยานจึงทำให้ศาลมีบทบาทในการค้นหาความจริงอย่างในระบบไต่สวนเช่นกัน

3. ระบบผสม แม้การพิจารณาคดีของศาลไทยจะมีได้ถือตามหลักกฎหมายพยานของอังกฤษทุกประการ และมีบทบัญญัติให้อำนาจศาลในการสืบพยานมากคล้ายกับระบบไต่สวน แต่ทางปฏิบัติก็ยอมรับกันว่า ศาลไทยยังไม่ได้รับบทบาทที่กฎหมายให้ไว้มากนัก โดยปกติศาลจะวางตัวเป็นกลาง ไม่เข้าไปสอดแทรกถามพยานโดยไม่จำเป็น ศาลจะไม่เรียกพยานมาสืบเอง โดยเฉพาะในคดีแพ่งศาลจะไม่เข้าไปช่วยถามพยานให้ฝ่ายใดเลย ในคดีอาญาศาลอาจช่วยถามพยานให้จำเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีจำเลยไม่มีทนายหรือพยานโจทก์มีข้อนำเสนอสงสัย แต่ศาลจะไม่ช่วยซักถามพยานโจทก์ โดยถือหลักว่าเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องพิสูจน์ความผิดของจำเลย ศาลจะไม่ช่วยถามพยานโจทก์ให้จำเลยได้รับโทษ ถ้าโจทก์นำสืบพยานหลักฐานไม่สืบสงสัยตามสมควรศาลก็จะยกฟ้อง และศาลถือเคร่งครัดว่าถ้าฟ้องโจทก์เคลือบคลุม หรือข้อนำเสนอของโจทก์แตกต่างไปจากคำฟ้องแล้ว ศาลจะยกฟ้องเสมอ โดยไม่คำนึงถึงว่าตามความเป็นจริงจำเลยได้กระทำผิดหรือไม่ แม้ว่าหลักในเรื่องนี้จะผ่อนคลายนลงในตอนหลังที่ได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ตาม วิธีปฏิบัติของศาลดังกล่าวมานั้นเป็นที่ยอมรับกันจนถือได้ว่าเป็นนิติประเพณี ผู้พิพากษาผู้ใดไม่ปฏิบัติตามแม้โดยกฎหมายจะมีอำนาจทำได้ ก็จะเป็นที่ครหาว่าไม่วางตัวเป็นกลาง ทั้งนี้เพราะการถามพยานของศาลอาจเป็นการซักถามหรือถามค้านก็ได้ การถามของศาลอาจสร้างความหนักใจให้แก่ทนายผู้ดำเนินคดีเพราะไปขัดจังหวะการซักถามพยานของทนาย หรือเป็นการทำลายโอกาสในการถามค้านเพื่อจับผิดพยานก็ได้ โดยทนายไม่อาจโต้แย้งหรือคัดค้านการถามของศาลได้ การถามเพื่อทำลายน้ำหนักรพยาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพยาน

จำเลยในคดีอาญา หรือถามเพื่อให้ฝ่ายใดได้เปรียบในคดีแพ่ง อาจถามองว่าศาลไม่เป็นกลางก็ได้ กรณีเช่นนี้ควรเป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการโจทก์ หรือทนายของคู่ความเป็นผู้ถามเอง มิใช่ให้ศาลเข้าไปทำหน้าที่แทน

บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่ให้ศาลเป็นผู้ถามพยานและผู้สืบพยานนั้น เป็นเรื่องที่อยู่ในสมัยก่อนยังไม่ค่อยมีผู้รู้กฎหมาย คู่ความอาจไม่มีทนายความ และไม่สามารถซักความเองได้ จึงได้บัญญัติให้อำนาจศาลเป็นผู้ถามพยานได้ แต่คู่ความอาจตกลงกันและขออนุญาตต่อศาลเป็นผู้ซักถามพยานเองได้ บทบัญญัติดังกล่าวคงเป็นเพียงให้ศาลช่วยถามพยานแทนคู่ความเท่านั้น คงมิใช่ให้ศาลเป็นผู้ค้นหาความจริงในคดีเองตามที่ปฏิบัติอยู่ระบบไต่สวน

นอกจากนี้ หลักที่ว่า การพิจารณาคดีอาญาต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลยซึ่งเป็นหลักสำคัญของระบบกล่าวหา ก็มีบัญญัติรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา สิ่งเหล่านี้เป็นข้อประกอบทำให้เห็นว่าการพิจารณาคดีและสืบพยานของเรามีความโน้มเอียงไปทางระบบกล่าวหาอยู่มาก แต่ขณะเดียวกันในการพิจารณาคดีบางประเภทในศาลพิเศษได้นำวิธีพิจารณาที่ให้อำนาจศาลค้นหาความจริงได้มากขึ้น อันเป็นความโน้มเอียงในระบบไต่สวน เช่น วิธีพิจารณาคดีของศาลทหาร ของศาลเยาวชนและครอบครัว และศาลแรงงาน ตลอดจนการพิจารณาคดีล้มละลาย และคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น (โสภณ รัตนกร, 2547, น. 6-9)

โดยสรุปจึงอาจกล่าวได้ว่า ระบบการพิจารณาคดีและสืบพยานของไทย ได้นำหลักจากระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนมาใช้ผสมผสานกัน แต่การดำเนินคดีในศาลโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทของผู้พิพากษา และการสืบพยานหลักฐานยังยึดหลักของระบบกล่าวหาอยู่เป็นส่วนใหญ่ จึงน่าจะกล่าวได้ว่าระบบของไทยเป็นระบบผสมโดยที่ใช้ระบบกล่าวหามากกว่าระบบไต่สวน

สภาพปัญหาของพยานบุคคลในคดีอาญาต่อกระบวนการยุติธรรม

การพิจารณาคดีอาญาให้ความสำคัญต่อพยานบุคคล ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาความหมายและบทบาทของพยานบุคคลในกระบวนการยุติธรรมเพื่อศึกษาสภาพปัญหาของพยานบุคคล

1. ความหมายและคุณลักษณะสมบัติของพยานบุคคล (ประยูทธ แก้วภักดี, 2542, น. 5-6) พยานบุคคล (Witness) คือ บุคคลที่มาให้การต่อศาลด้วยวาจา ผู้ที่จะต้องเปิดเผย

ถึงการรับรู้ของตนเกี่ยวกับข้อเท็จจริงโดยการให้ถ้อยคำ การรับรู้นี้เป็นการรับรู้โดยสัมผัสของตนเอง คือ จากการได้เห็น ได้ฟัง ได้รส ได้รู้สึก พยานบุคคลที่จะใช้เป็นหลักฐานนั้นคือถ้อยคำของบุคคลที่มาให้การต่อศาลและศาลได้จดบันทึกเป็นข้อความไว้ในสำนวนความ โดยศาลรับรู้ข้อเท็จจริงจากพยานบุคคลโดยการที่พยานเล่าเรื่องหรือตอบคำถามของศาลหรือคู่ความเกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ที่พยานได้เห็น ได้ฟัง หรือได้ทราบมาก่อน พยานบุคคลหมายถึงบันทึกคำพยานที่ปรากฏในสำนวน ซึ่งใช้ในการตัดสินคดีนั้นเองด้วย แต่ถ้าบันทึกคำพยานดังกล่าวนำไปใช้ในอีกคดีหนึ่งก็อาจกลายเป็นพยานเอกสารไป

คุณสมบัติของพยานบุคคลที่จะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีอาญามีหลักเกณฑ์ คือ

(1) ต้องเป็นพยานบุคคลที่สามารถเข้าใจและตอบคำถามได้ ดังนั้นบุคคลใด ๆ รวมทั้ง เด็ก ผู้พิการ เช่นหูหนวก ตาบอด หากมีความสามารถในการถ่ายทอดก็สามารถเป็นพยานได้

(2) ต้องเป็นบุคคลซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ การนำพยานบุคคลเข้าสืบจะต้องพิจารณาว่าบุคคลนั้นมีส่วนรู้เห็นหรือสามารถพิสูจน์ความผิดได้

(3) ต้องเป็นพยานบุคคลที่มีได้เกิดขึ้นจากการจงใจ มีคำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่น ๆ พยานบุคคลที่ได้มาต้องไม่เกิดขึ้นจากการกระทำที่มิชอบ เช่นพยานที่ได้รับรางวัลจูงใจมาให้การ หรือพยานเท็จ รวมทั้งการให้คำมั่นสัญญา หรือการชูเชิญ เพื่อให้บุคคลมาเป็นพยานจะส่งผลต่อการรับฟังพยาน

2. ประเภทของพยานบุคคล (ประยูทธ แก้วภักดี, 2542, น. 6-7)

(1) ประจักษ์พยาน (The Original Evidence) ได้แก่พยานบุคคลซึ่งได้รู้ ได้เห็น หรือได้ยินเหตุการณ์ด้วยตนเอง หรือเรียกว่าพยานรู้เห็นเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในประเด็นนั้นโดยตรง ในทางปฏิบัติประจักษ์พยานมีความสำคัญมากในคดีอาญา เพราะศาลจะรับฟังและให้น้ำหนักกับประจักษ์พยานเป็นหลัก หากคดีนั้นมีประจักษ์พยานแล้วจะต้องได้ประจักษ์พยานมาสืบให้ศาลเชื่อเสมอ ดังนั้นคดีใดขาดประจักษ์พยานแล้วยากที่จะมีการลงโทษจำเลย ในบางกรณีผู้เสียหายก็มีฐานะในทางกฎหมายทั้งเป็นพยานบุคคลและผู้เสียหายในคน ๆ เดียวกัน

(2) พยานบอกเล่า (The Hearsay Evidence) หมายความว่าพยานบุคคลที่ไม่ได้รู้ ไม่ได้เห็น หรือไม่ได้ยินมาด้วยตนเอง หากแต่ได้รู้ได้ยิน หรือได้ฟังข้อเท็จจริงต่าง ๆ มาจากผู้อื่นอีกต่อหนึ่ง โดยส่วนใหญ่พยานบอกเล่าจะเป็นเพียงพยานประกอบที่จะทำให้เชื่อว่าประจักษ์

พยานได้เห็นจริงและทำให้น้ำหนักของประจักษ์พยานดีขึ้นเท่านั้น คงมีเพียงบางเรื่องที่พยานบอกเล่าที่มีเหตุผลเพียงพอที่ศาลรับฟังว่ามีน้ำหนักลงโทษจำเลยได้

(3) พยานแวดล้อมกรณี (Circumstantial Evidence) หรือ พยานประพจน์เหตุห้อมล้อมกรณี เป็นพยานที่ไม่ได้แสดงถึงข้อเท็จจริงที่จะพิสูจน์โดยตรง แต่อาจทำให้ศาลอนุมานได้ว่าข้อเท็จจริงที่คู่ความประสงค์จะพิสูจน์นั้นมีอยู่หรือไม่มี กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นพยานเหตุผลที่ทำให้ศาลอนุมานได้ว่าข้อเท็จจริงที่คู่ความประสงค์จะพิสูจน์นั้นมีอยู่หรือไม่

(4) พยานผู้ชำนาญพิเศษ คือพยานผู้เชี่ยวชาญในคดีอาญา ไม่ว่าจะโดยการแต่งตั้งจากศาลหรือคู่ความอ้างอิงมา ผู้ชำนาญการพิเศษต้องมาศาลเพื่ออธิบายด้วยวาจาในฐานะพยานบุคคล จะอาศัยสิทธิดังเช่นพยานผู้เชี่ยวชาญที่ศาลแต่งตั้งในคดีแพ่งไม่ได้ และโจทก์หรือจำเลยจะอ้างเพื่อนำสืบต่อศาลเป็นการสนับสนุนพยานฝ่ายตนในฐานะพยานความเห็น เช่นเกี่ยวกับการตายหรือสภาพของศพ เกี่ยวกับลายมือชื่อหรือลายมือเขียนหนังสือ หรือยาเสพติด

(5) พยานนำ-พยานหมาย พยานนำหมายถึง พยานบุคคลที่คู่ความฝ่ายที่อ้าง ไม่ว่าจะโจทก์หรือจำเลย เป็นผู้นำพยานนั้นเบิกความที่ศาลเอง ส่วนพยานหมายนั้นเป็นพยานที่ศาลออกหมายเรียกให้มาเบิกความที่ศาล อาจเป็นการออกหมายโดยคู่ความขอให้ออกหรือเป็นพยานที่ศาลมีหมายเรียกมาเองก็ได้

3. บทบาทของพยานบุคคลต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (ประยุทธ์ แก้วภักดี, 2542, น. 10-11)

เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นไม่ว่าจะรู้บุคคลผู้กระทำความผิดหรือไม่ พนักงานสอบสวนมีอำนาจและหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหมดทั้งในแง่การพิสูจน์ความผิดและนำตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง บุคคลที่มีส่วนได้รู้เห็นในการกระทำความผิดซึ่งบางกรณีรวมทั้งผู้เสียหาย มีหน้าที่ในการเป็นพยานเพื่อให้ถ้อยคำรวมทั้งส่งมอบพยานหลักฐานต่าง ๆ และอาจนำไปสู่การชี้ตัวผู้ต้องหา การให้การในชั้นสอบสวน (Deposition) การเบิกความในชั้นพิจารณาคดี (testimony) จะพบว่าพยานดังกล่าวมีสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบ ทั้งนี้รัฐมีมาตรการทางกฎหมายในการบังคับให้บุคคลมาให้การเป็นพยาน (Compellability of Witness) โดยวิธีการใช้หมายเรียก รวมถึง การบังคับให้พยานมาศาลให้สาบาน และให้เบิกความ นอกจากนี้รัฐกำหนดความรับผิดชอบของบุคคล (พยาน) ที่ไม่มาตามหมายเรียกทั้งในชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาคดี จะพบว่ากระบวนการพิจารณามีพยานบุคคลเข้าไปมีบทบาทสัมพันธ์กับกระบวนการยุติธรรมทั้งในชั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการและศาล จะสิ้นสุดลงได้บางครั้งใช้เวลานานและส่งผลกระทบต่อชีวิตของพยาน

การได้มาซึ่งบุคคลทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิด อาจได้มาจาก ความสมัครใจของประชาชน บุคคลรู้เห็นการกระทำความผิดแต่ไม่ถูกเรียกไปเป็นพยาน หาก บุคคลดังกล่าวไม่สมัครใจเป็นพยานหรือให้ข้อมูลต่อพนักงานสอบสวน ปัจจุบันไม่มีกฎหมาย บังคับให้บุคคลที่รู้เห็นเหตุการณ์จะต้องไปให้การเป็นพยาน เป็นกรณีที่พนักงานสอบสวนสืบสวนรู้ ว่ามีบุคคลที่รู้เห็นการกระทำความผิด พนักงานสอบสวนจะออกหมายเรียกมาให้การเป็นพยาน หรือในชั้นพิจารณาศาลจะเป็นผู้ออกหมายเรียก โดยพนักงานอัยการเป็นผู้ขอหมายเรียกเพื่อส่ง ให้กับพนักงานสอบสวนนำส่งให้กับพยานต่อไป หากบุคคลนั้นไม่ไปเป็นพยานจะมีความผิดตาม กฎหมาย

ถ้าคู่ความระบุนำพยานคนหนึ่ง จะนำบุคคลอื่นที่ไม่ได้ระบุนำสืบไม่ได้ เพราะ การเบิกความเป็นพยานเป็นกิจเฉพาะตัวมอบหมายกันไม่ได้ แต่ในกรณีที่บุคคลที่ประชาชนฟ้อง คดีโดยตนเองก็จะเป็นผู้ยื่นบัญชีระบุพยานให้กับศาล หากพยานไม่เต็มใจมาศาล ก็จะขอให้ศาล ออกหมายเรียกเพื่อมาให้การและหากไม่มาศาลก็จะมี ความผิดตามกฎหมายเช่นกัน

การแสดงบทบาทของพยานอาจจะบกพร่องลงไปได้หากพยานเกิดความเครียด ขึ้นมา หรือขาดโอกาสที่จะเปิดเผยความจริง หรือถูกขัดขวางมิได้ดำเนินการตามรูปคดี ความเครียดนั้นเกิดจากปัจจัย 2 ประการ ประการแรกจากฝ่ายที่ดำเนินคดี อันได้แก่ระบบงาน ยุติธรรม ประการที่สอง จากสาธารณชนโดยเฉพาะการแสดงออกของหนังสือพิมพ์และผู้เข้าดูการ พิเคราะห์คดี ทำให้เกิดบรรยากาศที่กระเทือนต่อการแสดงบทบาทของพยานได้

4. ความสำคัญของพยานบุคคลในคดีอาญา (ประยูรธ แก้วภักดี, 2542, น. 12-13)

(1) ประสิทธิภาพในการดำเนินคดีอาญา คือ การที่กระบวนการยุติธรรมทาง อาญาสามารถบรรลุเป้าหมายของการดำเนินคดีอาญานั้นคือการพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ ของผู้ต้องหาหรือจำเลย การให้ได้มาซึ่งพยานบุคคลซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพิสูจน์ข้อเท็จจริง ต่าง ๆ จึงมีความสำคัญและพบว่าคดีที่ปราศจากพยานบุคคลอาจนำไปสู่การพิพากษายกฟ้อง กรณีเช่นนี้สังคมย่อมขาดการคุ้มครองเพราะไม่สามารถนำผู้กระทำผิดมาลงโทษได้

(2) การค้นหาความจริงเพื่อประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม การเป็นพยาน ของประชาชนนั้นมีความสำคัญมากต่อการบริหารงานยุติธรรม ถ้าไม่มีพยานมายืนยันก็จะเกิด ความเสียหายต่อการพิทักษ์ความเป็นธรรมตามกฎหมายได้ อาจจะทำให้คนร้ายไม่ต้องรับโทษ เกิดความยำเินและเป็นภัยต่อสังคมต่อไปได้ แต่หากผู้กระทำความผิดรู้ว่าไม่มีพยานรู้เห็นการ กระทำของเขา ก็อาจจะสารภาพความผิด ไม่กล้าสู้คดีทำให้การดำเนินคดีสิ้นสุดลงโดยง่ายและ

รวดเร็ว หรือในกรณีกลับกัน หากผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดมีพยานยืนยันความบริสุทธิ์ของตนก็จะทำให้พ้นผิดได้ ซึ่งก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม

(3) ความสำคัญต่อการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ในคดีอาญาพยานบุคคลเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อการพิสูจน์ความผิดเนื่องจากโดยส่วนใหญ่ความผิดอาญาจะเป็นเรื่องการกระทำของบุคคลต่อบุคคลจึงจำเป็นต้องหาผู้รู้เห็นเหตุการณ์มาให้การในข้อเท็จจริง การรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา ศาลจะพิพากษาลงโทษจำเลยได้ก็ต่อเมื่อโจทก์สามารถนำพยานมาสืบพิสูจน์ความผิดจำเลยได้จนปราศจากข้อสงสัย ฉะนั้นถ้าพยานโจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจำเลยกระทำความผิด แม้จะมีพยานจำเลยบางคนเบิกความเป็นโทษแก่จำเลยทำให้เห็นว่าจำเลยกระทำผิด ศาลจะรับฟังพยานจำเลยรวมกับพยานโจทก์เพื่อให้พอฟังลงโทษจำเลยไม่ได้

(4) การควบคุมความสงบเรียบร้อยต่อสังคม เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้นในชุมชนใด ย่อมก่อให้เกิดความหวาดกลัวต่อสมาชิกของชุมชนนั้นระยะหนึ่ง ทำให้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนอาชีพในชุมชนอาจมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ความกลัวต่ออาชญากรรมทำให้นักคนปรากฏตัวต่อสาธารณะน้อยลง เมื่อคนออกมาปรากฏตัวน้อย การควบคุมอาชญากรรมอย่างไม่เป็นทางการก็พลอยตกต่ำไปด้วย คนจะพากันหลบหนีไปพร้อม ๆ กับการเกิดอาชญากรรม ขณะเดียวกันความเต็มใจที่จะเป็นพยานก็พลอยตกต่ำไปด้วย

5. สภาพปัญหาของพยานบุคคลต่อกระบวนการยุติธรรม (ประยูทธ แก้วภักดิ์, 2542, น. 14-19)

(1) บุคคลปฏิเสธการเป็นพยาน ในชั้นสอบสวนพนักงานสอบสวนมักจะขอความร่วมมือจากบุคคลใด ๆ ที่ทราบและรู้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้มาเป็นพยาน แต่มีบุคคลจำนวนไม่น้อยที่ปฏิเสธเนื่องจากสาเหตุที่แตกต่างกันออกไป เช่น กลัวเสียเวลา กลัวอิทธิพล มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อกระบวนการยุติธรรม ส่วนในชั้นศาลมักจะเป็นกรณีหลบเลี่ยงการไปเบิกความ จนในที่สุดศาลจะสั่งตัดพยานปากนี้ไป

(2) พยานไม่กล้าชี้ตัวผู้ต้องหา โดยปกติการชี้ตัวผู้ต้องหาเป็นกระบวนการในการรวบรวมหลักฐานของพนักงานสอบสวน และเป็นการพิสูจน์ตัวบุคคลโดยอาศัยความทรงจำของพยานซึ่งเป็นวิธีการที่กฎหมายยอมรับมากที่สุด ทั้งนี้เพราะการที่พยานสามารถเลือกบุคคลออกจากกลุ่มชนในสังคมได้ก็ย่อมเป็นข้ออ้างสนับสนุนความทรงจำของพยานได้อย่างดีประการหนึ่ง แต่สภาพในปัจจุบันการพิสูจน์ตัวบุคคลของพนักงานสอบสวน หรือการชี้ตัวผู้ต้องหาของประเทศไทยในบางครั้งยังพบว่าพนักงานสอบสวนจะให้ผู้เสียหายมาชี้ตัวยืนยัน และต้องถ่ายภาพไว้เป็นหลักฐานประกอบคดี โดยการให้ยื่นปะปนกับคนอื่น ซึ่งพบว่าบางกรณี

กลุ่มผู้กระทำความผิดมาอยู่ร่วมในขณะที่ตัวผู้ต้องหาทำให้พยานเกิดความหวาดกลัวหรือบางกรณีได้มีการข่มขู่และจะเข้าทำร้ายผู้เสียหายหรือพยาน

(3) พยานไม่รับหมายเรียก พยานหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับหมายเรียก เนื่องจากพยานเกรงกลัวอิทธิพลจากฝ่ายจำเลย รวมทั้ง พยานเบื่อหน่ายเพราะได้รับหมายเรียกและเดินทางไปศาลแล้วไม่ได้เบิกความหลายครั้งหลายหน

(4) พยานเบิกความสับสน หรือเบิกความผิดพลาด ซึ่งความสับสนนี้เกิดขึ้นได้กับพยานบุคคลทุกประเภท ความสับสนนี้มีหลายสาเหตุต่างกันซึ่งโดยสภาพของพยานบุคคลเป็นมนุษย์ปุถุชนที่มีจุดอ่อนในธรรมชาติของมนุษย์อยู่ 3 ประการ คือการสังเกต ความจำ การใช้วิจารณญาณ แต่ละบุคคลอาจจะบกพร่องมากน้อยแตกต่างกัน

(5) พยานกลับคำให้การ อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการเช่นการได้รับอามิสสินจ้างความต้องการช่วยเหลือผู้ต้องหา หรืออาจเป็นการเบิกความเพื่อให้สอดคล้องกับความจริงก็เป็นได้

(6) พยานถูกข่มขู่ พยานบุคคลอาจได้รับการข่มขู่ ขู่เข็ญ หรือการคุกคาม โดยการแสดงด้วยกริยาหรือวาจาว่าจะทำให้เกิดความเสียหายในทางใด ๆ ไม่ว่าจะป็นภยันตรายแก่ร่างกายทรัพย์สิน สิทธิ เสรีภาพหรือชื่อเสียง หรือการทำให้พยานกลัว พยานอาจจะหลบเลี่ยงการเป็นพยานหรือให้การในลักษณะที่ไม่ตรงความเป็นจริง และส่งผลต่อการเบิกความในชั้นพิจารณา

(7) พยานไม่ไปเบิกความ บางกรณีโจทก์ไม่สามารถนำตัวพยานมาเบิกความในศาลได้เพราะเหตุจำเป็น เช่นพยานตาย พยานย้ายที่อยู่ตามตัวไม่พบ พบว่าพยานได้ให้การในชั้นพนักงานสอบสวนแต่เมื่อได้รับหมายเรียกกลับไม่ยอมมาศาล จึงพบว่ามีการประกาศติดตามตัวพยานในหนังสือพิมพ์ ดังนั้นจึงต้องใช้คำให้การชั้นสอบสวนแทนคำเบิกความ ซึ่งศาลฎีกาได้วางหลักตลอดมาว่า คำให้การเช่นนี้โดยลำพังไม่อาจรับฟังลงโทษจำเลยได้ คงรับฟังได้แต่เพียงประกอบคำพยานอื่นของโจทก์ ถ้าโจทก์ไม่มีพยานอื่นใดที่รู้เห็นการกระทำผิดของจำเลยหรือแม้จะมีก็เป็นพยานที่รับฟังไม่ได้ ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คดียกฟ้อง

(8) พยานถูกทำร้ายหรือถึงแก่ชีวิต กรณีที่มีการทำร้ายบุคคลอันเนื่องมาจากบุคคลนั้นไปเป็นพยานในคดีอาญา เพราะการกระทำของฝ่ายตรงข้ามด้วยความจงใจ นับว่าเป็นปัญหาหนึ่งที่กระทบต่อกระบวนการยุติธรรม ในบางกรณีมีลักษณะการฆ่าพยานเพื่อทำลายบุคคลซึ่งอาจเป็นพยานหลักฐานสำคัญที่สามารถทำให้ผู้กระทำความผิดถูกลงโทษได้ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าเป็นการฆ่าปิดปาก ในบางกรณีจะเกิดขึ้นจากความโกรธแค้นจากการที่บุคคลไปเป็นพยานในคดีอาญาแล้วอาจถูกทำร้ายถึงแก่ชีวิตได้เช่นกัน

(9) เมื่อเกิดการกระทำความผิดจะมีการเปิดเผยโดยสื่อมวลชน เช่น การปรากฏภาพ ชื่อที่อยู่ในหนังสือพิมพ์ หรือโทรทัศน์ หรือการแพร่ภาพการชู้ตัวผู้ต้องหา การถูกเปิดเผยชื่อในบัญชีระพยาน เนื่องจากการอ้างพยานบุคคล ปกติจะใช้วิธีการระบุชื่อและที่อยู่ของพยานนั้น ๆ มาด้วย ดังนั้นการเปิดเผยชื่อหรือที่อยู่ของพยานที่เห็นเหตุการณ์ซึ่งอาจนำไปสู่การเข้าถึงตัวพยานได้และการให้สินบนหรือการข่มขู่พยานเพื่อให้บิดเบือนคำให้การ

จากกรณีข้างต้นพบว่ามียางกรณีเป็นความผิดต่อกฎหมายอยู่ในตัว เช่น การปฏิเสธการไปเป็นพยาน เบิกความผิดพลาดโดยจงใจ กลับคำให้การ การทำลายชีวิต แต่ต้องยอมรับว่ามาตรการทางกฎหมายไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร และไม่สามารถป้องกันเหตุต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องมีมาตรการอื่นมาเสริม ได้แก่มาตรการคุ้มครองพยานบุคคล

แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองพยานในคดีอาญา

(สุทธิพล ทวีชัยการ และ อารยะ ธีระภักทรานันท์, 2548, น. 7-8)

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่บุคคลไม่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานรวมทั้งการมีบทบาทในฐานะพยานบุคคลในคดีอาญา คือ ความหวาดกลัวภัยอันตรายต่อชีวิตทรัพย์สินของตนเองและบุคคลที่ใกล้ชิดซึ่งพบว่าความหวาดกลัวภัยอันตรายดังกล่าวเกิดขึ้นจากปัจจัยที่เกิดจากสภาพภายใน ความหวาดกลัวในกรณีนี้ขึ้นอยู่กับความรู้สึกประสบการณ์ และทัศนคติของแต่ละบุคคล อาจเกิดจากความวิตกกังวล ความรู้สึกไม่ปลอดภัย ซึ่งอาจจะรู้สึกทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีภัยอันตรายใด ๆ และปัจจัยที่เกิดจากสภาพภายนอก คือ ความหวาดกลัวจากการกระทำของบุคคลอื่น เช่น การถูกคุกคาม การข่มขู่ โดยมีเจตนาให้เกิดผลต่อการเบิกความหรือการแก้แค้นต่อพยานบุคคล

การให้ความคุ้มครองพยานบุคคลในคดีอาญาประกอบด้วย การให้ความคุ้มครองทางสังคม (Social Protection) เช่น การที่สังคมให้เกียรติหรือให้ความชื่นชมในการที่บุคคลนั้นได้ทำหน้าที่ในฐานะพยาน การได้รับบริการจากรัฐ ฯลฯ ซึ่งพบว่านอกจากการคุ้มครองทางสังคมแล้ว การใช้กลไกของกฎหมาย (legal instrument) เป็นการคุ้มครองพยานบุคคลอีกวิธีหนึ่งซึ่งพบว่าสิทธิของพยานบุคคลที่จะได้รับความคุ้มครองเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิของพยานบุคคลซึ่งประกอบด้วย

1. สิทธิที่จะให้การโดยสมบูรณ์ปราศจากการขัดขวางโดยมิชอบ รวมทั้งสิทธิที่จะไม่ต้องตอบคำถามซึ่งโดยตรงหรือโดยอ้อมอันอาจจะทำให้ถูกฟ้องคดีอาญา

2. สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองและการปฏิบัติที่เหมาะสม สิทธินี้มีได้กล่าวไว้ในกฎหมายโดยตรง แต่โดยที่ในการอำนวยความสะดวกของรัฐต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชน และในฐานะที่พยานบุคคลเป็นมนุษย์ในการปฏิบัติต่อมนุษย์จึงต้องคำนึงถึงเกียรติภูมิแห่งมนุษยชาติด้วย

3. สิทธิที่จะได้รับค่าเสียหาย

ดังนั้น การคุ้มครองพยานบุคคลมีวัตถุประสงค์ให้มืออยู่ซึ่งพยานบุคคลและให้พยานบุคคลนั้นมีคุณค่าต่อการพิจารณาคดี โดยเบื้องต้นหมายถึงการจัดการให้บุคคลที่มาเป็นพยานนั้นได้รับความปลอดภัยจากภัยอันตรายจากการกระทำที่มีขอบในรูปแบบต่าง ๆ แต่แท้จริงแล้วในกระบวนการพิจารณาให้ความสำคัญอยู่ที่ค่าให้การหรือถ้อยคำของพยานบุคคลในชั้นการพิจารณาว่ามีความน่าเชื่อถือหรือน่าหนักมากน้อยเพียงใด ดังนั้น ความสำคัญของการคุ้มครองพยานบุคคลจึงเป็นอำนาจรัฐในการจัดการเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่ดีที่สุด (Best Evidence) หรือพยานสำคัญในคดี (Material Witness) ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม และเป็นการคุ้มครองเพื่อสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่จะได้รับความปลอดภัยอีกด้วย ดังนั้น การข่มขู่ การคุกคาม การประทุษร้าย หรือการขัดขวางด้วยวิธีการใด ๆ นอกจากจะเป็นความผิดในทางอาญาแล้วยังเป็นความผิดต่อกระบวนการยุติธรรมด้วย (Obstruction of Justice)

ระดับของการคุ้มครองพยานบุคคล แบ่งได้ 2 ระดับ คือ (สุทธิพล ทวีชัยการ และ อารยะ ธีระภักทรานันท์, 2548, น. 9)

1. การคุ้มครองบุคคลที่มาเป็นพยาน คือการคุ้มครองสวัสดิภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลที่มาเป็นพยานเพื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาให้ได้รับความปลอดภัยจากการกระทำในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การคุกคาม การทำร้าย การข่มขู่ เพื่อให้รัฐได้มาซึ่งพยานหลักฐานที่ดีที่สุดในการพิจารณาคดีซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม จึงถือเป็นการคุ้มครองพยานบุคคลขั้นเบื้องต้น

2. การคุ้มครองค่าให้การของบุคคลให้ได้รับการปกป้องจากปัจจัยภายนอกหรือการคุ้มครองเพื่อให้พยานบุคคลสามารถให้การได้โดยปราศจากปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจมีผลกระทบกับค่าให้การของพยาน ซึ่งถือว่าการคุ้มครองในระดับที่สูงขึ้นเนื่องจากเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มีเหตุปัจจัยหลายประการที่อาจส่งผลกระทบต่อพยานบุคคลให้การบิดเบือนไปจากข้อเท็จจริงที่รับรู้ได้เห็น เช่น อาจเกิดจากปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น อายุ วัย ความสามารถในการถ่ายทอดหรือความสามารถในการจดจำ หรือปัจจัยซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การให้สินบน การชักจูงการขัดขวางในรูปแบบต่าง ๆ หรือเกิดจากความเครียดที่เกิดขึ้นจากกระบวนการ

พิจารณา เช่น การให้การเผชิญหน้าต่อจำเลย การถูกซักถามจากคู่ความ ดังนั้น จึงได้ปรับปรุงกระบวนการพิจารณาความอาญาให้พยานสามารถให้การได้อย่างปราศจากการขัดขวาง เช่น การใช้เทคโนโลยีในการสืบพยาน หรือการสืบพยานล่วงหน้าในกรณีมีเหตุอันควรเชื่อว่าพยานอาจได้รับการขู่เหยิง แต่การให้ความคุ้มครองต่อพยานนั้นต้องไม่เป็นการกระทบสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย โดยเฉพาะการสืบพยานต่อหน้าจำเลย (Confrontation) หรือให้จำเลยได้มีโอกาสถามค้านพยาน (Cross-Examination) ดังนั้น รัฐในฐานะผู้บริหารงานยุติธรรมจำเป็นต้องหามาตรการต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองพยานให้สามารถให้การต่อศาลรวมทั้งให้พยานได้รับความปลอดภัยเช่นกัน

ระยะเวลาในการคุ้มครองความปลอดภัยของพยานบุคคล (สุทธิพล ทวีชัยการ และ อารยะ ธีระภักทรานันท์, 2548, น. 7-8) แยกพิจารณาตามระยะเวลาได้ดังนี้

1. การคุ้มครองความปลอดภัยพยานบุคคลระหว่างการพิจารณา โดยสาเหตุสำคัญมุ่งประโยชน์ต่อคดีเป็นสำคัญ ดังนั้น การคุ้มครองเพื่อมุ่งให้ได้มาซึ่งพยานบุคคลเพื่อมาให้การทั้งในชั้นสอบสวนและชั้นการพิจารณาคดี ในช่วงเวลาดังกล่าวความเสี่ยงของการได้รับอันตรายจะสูงเนื่องจากการให้การของพยานมีผลโดยตรงต่อคดี การทำให้พยานไม่สามารถมาให้การได้จะส่งผลกระทบต่อคดี โดยเฉพาะในคดีอาญาซึ่งให้ความสำคัญต่อพยานโจทก์ หากไม่มีพยานโจทก์มากเบิกความในชั้นพิจารณาคดีจะยกฟ้องในคดี ดังนั้น การคุ้มครองความปลอดภัยในช่วงเวลาดังกล่าวจะมีลักษณะที่เป็นการหาที่พักชั่วคราวหรือการให้กำลังเจ้าหน้าที่คุ้มกัน

2. การคุ้มครองความปลอดภัยพยานบุคคลหลังการพิจารณา เมื่อพยานบุคคลให้การในชั้นพิจารณาแล้ว แม้จะไม่ส่งผลกระทบในทางคดี แต่อาจเกิดภัยอันตรายจากการแก้แค้นจากกลุ่มบุคคลได้ ซึ่งการคุ้มครองความปลอดภัยภายหลังการพิจารณาจะเป็นการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล ซึ่งโดยสภาพความเป็นจริงไม่มีการคุ้มครองความปลอดภัยหลังการพิจารณาได้ตลอดเวลา ดังนั้นแต่ละประเทศจึงมีวิธีการในการให้ความคุ้มครองปลอดภัยในลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น การให้พยานเปลี่ยนชื่อ นามสกุล การย้ายที่อยู่ การเปลี่ยนแปลงอาชีพ รวมทั้งการปกปิดชื่อ ที่อยู่ หรือพยาน เป็นความลับ เพื่อหลีกเลี่ยงการติดตามจากการแก้แค้น การคุ้มครองในระยะนี้นอกจากจะให้พยานได้รับความปลอดภัยแล้ว มาตรการคุ้มครองพยานยังมีเป้าหมายสำคัญให้พยานสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองด้วย

การคุกคามพยานบุคคลในคดีอาญา (Intimidation of Witness in Criminal Justice System) (สุทธิพล ทวีชัยการ และ อารยะ ธีระภักทรานันท์, 2548, น. 10-12)

1. ประเภทของการคุกคามพยานบุคคล

1.1 การคุกคามด้านสวัสดิภาพทางร่างกาย หรือคุกคามทางเศรษฐกิจ หรือการคุกคามความก้าวหน้าในอนาคต ซึ่งอาจส่งผลต่อการให้การหรือการเบิกความพยาน

1.2 การคุกคามแยกประเภทโดยผู้กระทำผิด แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ ตัวบุคคล (individual) องค์การอาชญากรรมหรือกลุ่มผู้ก่อการร้าย (Organized criminal or terrorist groups) และผู้ต้องหาหรือผู้ต้องสงสัยที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือทหาร

1.3 ภัยหรืออันตรายที่อาจเกิดขึ้นโดยลักษณะที่เป็นการข่มขู่โดยชัดเจนหรืออันตรายที่อาจแฝงมาเพราะผู้ต้องสงสัยหรือกลุ่มบุคคลรู้จักว่าเป็นผู้ที่น่าจะอันตราย เช่น ทหาร ตำรวจ หรือกลุ่มอาชญากร

1.4 การคุกคามจะมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ บุคคลหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งอยู่ในกระบวนการยุติธรรม เช่น ผู้พิพากษา พนักงานอัยการ เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือบุคคลที่คาดว่าจะเป็พยาน (prospective witness)

ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดในส่วนของเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญ ในกรณีอาชญากรรมจะเป็นการสะกดและปลดภัยมากกว่าที่จะพยายามคุกคามพยานบุคคลมากกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐและการป้องกันไม่ให้พยานของอีกฝ่ายหนึ่งมาให้การเป็นพยานจะมีประสิทธิภาพกว่าการนำพยานมาเบิกความเท็จ หากพยานหรือบุคคลดังกล่าวถูกคุกคามหรือเสียชีวิต ย่อมเป็นไปได้ที่จะทำให้การพิจารณาคดีประสบความสำเร็จ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เป็นวิธีที่องค์กรอาชญากรรมใช้กันมาก

2. หลักเหตุผลของการคุกคาม (The Logic of Intimidation)

การคุกคามจะเกิดขึ้นในกรณีที่ผู้กระทำเพื่อว่าการกระทำของตนจะสื่อสารไปยังผู้ถูกข่มขู่โดยการข่มขู่หรือการคุกคามนั้นมีลักษณะที่น่าเชื่อถือหรือมีน้ำหนักว่าอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อพยานหากพยานไม่ปฏิบัติตามและการข่มขู่หรือคุกคามนั้นไม่ก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายหรือความเสียหายที่สูงเกินไป

3. การป้องกันการคุกคาม (The Logic of Preventing Intimidation)

เป็นหลักการที่แก้ไขปัญหาที่เป็นการตอบสนองหลักการข้างต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ข่มขู่คุกคามเห็นว่าเงื่อนไขในการข่มขู่ไม่ส่งผล โดยการป้องกันผู้คุกคามจากการกระทำที่น่าเชื่อว่าจะเป็น การนำไปสู่การข่มขู่โดยการยับยั้งขัดขวางการติดต่อสื่อสารในการข่มขู่ ส่งผลให้การกระทำดังกล่าวมีความยากลำบากหรือเกิดความเสียหาย เช่น การกำหนดให้มี

การปกปิดเป็นความลับ หมายเลขโทรศัพท์ การเปลี่ยนแปลงหรือย้ายที่อยู่ชั่วคราว การให้การใช้โทรศัพท์ของศาลหรือพนักงานอัยการมีการควบคุมโดยเจ้าหน้าที่ หรือการคุ้มครองพยาน เป็นต้น

4. ขั้นตอนการคุ้มครองพยานบุคคล (Steps to Protect Witnesses from Intimidation)

4.1 การทำให้การข่มขู่ คุกคาม มีความยากลำบากและมีความเสี่ยงเพิ่มมากขึ้น การข่มขู่ที่น่าเชื่อถือจะไม่สามารถเกิดขึ้นถ้าข้อมูลเกี่ยวกับพยานบุคคลจะถูกเก็บเป็นความลับซึ่งหลักการดังกล่าวเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวางในหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก

4.2 การทำให้การข่มขู่ คุกคามไม่ส่งผลประโยชน์ต่อผู้กระทำ มีหลายวิธีจะทำให้การข่มขู่พยานบุคคลไม่ประสบผล โดยเฉพาะการที่สามารถทำให้พยานมาให้การโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ก่อนที่จะมีการข่มขู่

4.3 การสร้างแรงจูงใจต่อพยานเพื่อหลีกเลี่ยงการกระทำตามที่ได้รับการข่มขู่ พยานจำนวนไม่น้อยที่อาจจะต้องเสี่ยงภัยต่อการให้การถึงผู้ต้องหาที่อันตราย บางกรณีต้องมีการลดโทษหรือลดจำนวนข้อกล่าวหาต่อพยานบุคคล หรือการให้ค่าตอบแทนจากรัฐ เป็นต้น

4.4 การดำเนินการกับผู้คุกคาม ในกรณีที่มีการข่มขู่จะต้องมีการสืบสวนทันที โดยเฉพาะพยานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมักจะถูกละเลยและทำให้การข่มขู่ประสบความสำเร็จ

สรุปได้ว่า แนวคิดของการคุ้มครองพยานบุคคลคือ การให้ได้มาซึ่งพยานและให้พยานสามารถให้การโดยปราศจากอิทธิพลใด ๆ ที่ส่งผลต่อการให้การในชั้นพิจารณาคดีซึ่งการใช้ อิทธิพล หมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงและให้เกิดผลทางกายภาพ จิตใจหรือความดีความงามของจิตใจ

การคุ้มครองพยานของประเทศต่าง ๆ

จากการศึกษาพบว่าแต่ละประเทศมีกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองพยาน แต่ก็มีหลายประเทศที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษ การคุ้มครองพยานปรากฏอยู่ในบทบัญญัติต่าง ๆ ของกฎหมายอาญา หรือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

1. ประเทศสหรัฐอเมริกา (สุทธิพล ทวีชัยการ และ อารยะ ธีระภักทรานันท์, 2548, น. 101-105)

ประเทศสหรัฐอเมริกามีกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองพยาน รวมทั้งบทบัญญัติในเรื่องนี้ที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านองค์กรอาชญากรรม พัฒนาการของกฎหมายคุ้มครองพยานในประเทศสหรัฐอเมริกาเริ่มอย่างจริงจังในช่วงปี ค.ศ. 1971 เมื่อกระทรวงยุติธรรมของสหรัฐฯ กำหนดมาตรการและหลักเกณฑ์การคุ้มครองพยานในคดีอาญาเพื่อให้ความปลอดภัยแก่ชีวิตร่างกาย และทรัพย์สินของพยาน ตลอดจนบุคคลในครอบครัวของพยาน ภายใต้โครงการการให้ความคุ้มครองพยานบุคคล (Witness Security Program) ต่อมากระทรวงยุติธรรมร่วมกับสมาคมอัยการแห่งสหรัฐฯ จึงได้ก่อตั้งคณะกรรมการเพื่อช่วยเหลือเหยื่อและพยานบุคคลขึ้นในปี ค.ศ. 1974 และในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1975 คณะกรรมการดังกล่าวได้รวบรวมรายชื่อแผนการดำเนินการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมและพยานบุคคลจาก 17 มลรัฐแล้วนำมาศึกษาและทดลอง เพื่อขยายผลไปสู่มลรัฐอื่น ๆ ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาลกลางของสหรัฐฯ โดยในระยะแรก ๆ จะส่งพยานไปอยู่ในที่ที่ปลอดภัยซึ่งมักจะเป็นค่ายทหาร ต่อมามีการปรับปรุงวิธีการดำเนินการคุ้มครองพยานให้สามารถคุ้มครองพยาน รวมทั้งบุคคลในครอบครัวได้ดียิ่งขึ้น เช่น จัดหาที่อยู่ให้ใหม่ เปลี่ยนแปลงชื่อและหลักฐานทางทะเบียน จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ตลอดจนช่วยเหลือหาที่ทำงานและสถานศึกษาของบุตรพยาน ซึ่งบทบัญญัติการคุ้มครองพยานดังกล่าว มีการบัญญัติไว้ใน United States Code (USC), Title 18, Part II, Chapter 224 ตามบทบัญญัติดังกล่าว ให้อัยการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (Attorney General) ที่จะพิจารณาว่าควรจะให้การคุ้มครองแก่พยานคนนั้น ๆ หรือไม่

(1) หลักเกณฑ์การคุ้มครองพยานตามโครงการการคุ้มครองพยาน

ก่อนจะให้ความคุ้มครองแก่บุคคลใด ๆ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมต้องรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น ๆ รวมถึงประวัติอาชญากรรม (ถ้ามี) และประเมินสภาพทางจิตใจของบุคคลนั้นด้วย นอกจากนี้ อัยการสูงสุดจะต้องจัดทำรายงานการประเมินเป็นลายลักษณ์อักษรในแต่ละคดี เพื่อพิจารณาก่อนว่าบุคคลนั้น ๆ มีความเหมาะสมที่จะสามารถเข้าร่วมในโครงการคุ้มครองพยานได้หรือไม่ ผู้ที่มีสิทธิจะได้รับการคุ้มครอง ได้แก่ พยาน ผู้ที่จะเป็นพยาน ตลอดจนสมาชิกในครอบครัวหรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับพยานหรือผู้ที่จะเป็นพยาน

ในการพิจารณาว่าควรจะให้การคุ้มครองแก่บุคคลใดหรือไม่ กฎหมายบัญญัติให้อัยการสูงสุดคำนึงถึงประวัติอาชญากรรมของบุคคลนั้น ทางเลือกที่จะให้ความคุ้มครองความเป็นไปได้ที่จะได้มาซึ่งค่าเบิกความของพยานที่คล้ายคลึงจากแหล่งอื่น ๆ ความสำคัญของ

คำเบิกความของบุคคลผู้นั้น ผลของการตรวจสอบสภาพทางจิตใจของพยาน ตลอดจนปัจจัยอื่น ๆ ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเห็นว่าเหมาะสม ซึ่งการพิจารณาแล้วเห็นว่าความเสี่ยงแห่งอันตรายแก่สาธารณะ ซึ่งรวมถึงอันตรายแก่เหยื่ออาชญากรรมมีมากกว่าความจำเป็นที่จะได้รับจากคำเบิกความของพยานนั้น ๆ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจะไม่จัดให้มีการคุ้มครองพยานนั้น

เมื่อพิจารณาแล้ว เห็นว่าควรให้การคุ้มครองแก่พยาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจะต้องจัดทำบันทึกความเข้าใจ (memorandum of understanding) กับผู้จะขอรับความคุ้มครองโดยกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ เช่น ผู้จะขอรับความคุ้มครองต้องเบิกความและให้ข้อมูลแก่เจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย ผู้จะขอรับความคุ้มครองจะไม่ก่ออาชญากรรมใด ๆ จะปฏิบัติหน้าที่ตามข้อบังคับหรือคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายและคำพิพากษาของศาล จะต้องให้ความร่วมมือกับ เจ้าพนักงานผู้ซึ่งจัดให้มีการให้ความคุ้มครอง ต้องรายงานกิจกรรมและที่อยู่ปัจจุบันให้เจ้าหน้าที่ของโครงการทราบตลอดเวลา รวมทั้ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมอาจยกเลิกมาตรการให้ความคุ้มครองพยานได้ เมื่อผู้ที่ได้รับการคุ้มครองฝ่าฝืนข้อตกลงในบันทึกความเข้าใจในส่วนที่เป็นสาระสำคัญ โดยก่อนที่จะยกเลิกมาตรการคุ้มครอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจะต้องแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรพร้อมระบุเหตุผลให้ผู้ยื่นทราบ คำสั่งดังกล่าวถึงเป็นที่สุด

(2) ประเภทของความผิดที่นำไปสู่การคุ้มครอง

กฎหมายกำหนดว่าต้องเป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับองค์กระอาชญากรรมหรือความผิดร้ายแรงอื่น ๆ

(3) เงื่อนไขที่สมาชิกในครอบครัวหรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับพยานจะได้รับคุ้มครอง

กฎหมายให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมในการพิจารณาให้การคุ้มครองในกรณีที่บุคคลดังกล่าวอาจจะได้รับอันตรายจากการที่พยานนั้น ๆ ให้ความร่วมมือกับทางราชการ

(4) มาตรการให้ความคุ้มครองพยาน

- จัดหาเอกสารที่เหมาะสมที่สามารถกำหนดชื่อ นามสกุล รูปพรรณสัณฐาน หรือหลักฐานใหม่ของบุคคลนั้น

- จัดหาที่อยู่ให้

- จัดให้มีการขนย้ายเครื่องเรือน ข้าวของเครื่องใช้ไปยังที่อยู่ใหม่

กำหนด

- จัดเงินเลี้ยงชีพในจำนวนและเป็นเวลาตามกฎหมายเกณฑ์ที่อัยการสูงสุด
- ให้ความช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ
- จัดให้มีบริการอื่น ๆ ที่จำเป็น เพื่อช่วยให้บุคคลนั้นสามารถพึ่งตนเองได้
- การพิจารณาว่าสมควรจะเปิดเผยชื่อหรือที่อยู่ใหม่ของบุคคลที่ได้รับการคุ้มครอง หรือข้อมูลใด ๆ เกี่ยวกับบุคคลนั้น จะต้องชั่งน้ำหนักระหว่างอันตรายจากการเปิดเผยที่จะเกิดแก่บุคคลนั้นกับประโยชน์ที่จะเกิดแก่สาธารณะหรือแก่บุคคลที่ขอให้มีการเปิดเผยข้อมูล

- รักษาความลับเกี่ยวกับชื่อ สกุล และที่อยู่ของผู้ที่ได้รับการคุ้มครอง

(5) United States Marshal กับบทบาทในการคุ้มครองพยาน

หน่วยงาน U.S. Marshal มีอัยการสูงสุด (The Attorney General) เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารร่วมกับกระทรวงการคลัง หน่วยงานดังกล่าวข้างต้นเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายใน ส่วนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองพยาน U.S. Marshal เป็นหน่วยงานหนึ่งของกระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่หลักคือ ตามจับกุมผู้กระทำผิด เช่น ผู้หลบหนีการประกันตัว รักษาความปลอดภัยในบริเวณศาล การนำบุคคลใดมาเข้าสู่โครงการคุ้มครองพยาน U.S. Marshal จะเป็นหน่วยงานที่บริหารงานในเรื่องที่ว่าบุคคลใดที่สมควรเข้ามาในโครงการคุ้มครองพยาน หรือจะให้บุคคลใดออกไปจากโครงการคุ้มครองพยานในกรณีที่พยานทำผิดเงื่อนไข

วิธีการบริหารงาน

มีสายการบังคับบัญชาสูงขึ้นไปในการตัดสินใจโดยจะแยกบุคคลเหล่านี้ออกจากกระทรวงยุติธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมอาจมอบหมายหน้าที่บางอย่างให้ U.S. Marshal ได้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจะเป็นผู้ดูแลผู้ที่เข้ามาอยู่ในโครงการคุ้มครองพยานในระยะยาวด้วย กล่าวคือเป็นหน้าที่ของ 2 หน่วยงานหลักที่บังคับใช้กฎหมาย คือ กระทรวงการคลังจะรับผิดชอบเรื่องการเงิน ส่วน U.S. Marshal หรือตำรวจศาลเป็นผู้มีหน้าที่คุ้มครองพยาน

การช่วยเหลือพยาน

จะมีหน่วยงานในการให้ความช่วยเหลือแก่พยานและดูแลสิทธิของผู้เสียหาย รวมไปถึงครอบครัวของผู้เสียหาย กล่าวคือเน้นการอำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสารกับพนักงานอัยการและเจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรม

วิธีการในการคุมครองพยาน

ลำดับแรกจะต้องรู้และทราบถึงชีวิตประจำวันของพยาน กล่าวคือวันหนึ่ง ๆ พยานอยู่ที่ไหน ทำอะไร ทำงานที่ไหน ฯลฯ หน้าที่ในลำดับแรกนี้เป็นของตำรวจสายสืบเป็นผู้ติดต่อกับผู้ที่จะมาเป็นพยานตลอดเวลา

รูปแบบการคุมครองพยาน

การคุมครองพยานมี 2 ระดับ คือ

1. การคุมครองในระบบระยะสั้น U.S. Marshal หรือตำรวจศาลของสหรัฐฯ จะจ่ายเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการหาที่อยู่ การที่จะให้พยานมาช่วยเหลือในการดำเนินคดี เป็นต้น
2. การคุมครองในระบบระยะยาว U.S. Marshal จะดูแลพยานและครอบครัวของพยาน เปลี่ยนชื่อ ย้ายที่อยู่ไปเมืองอื่นหรือรัฐอื่นที่จะทำให้เขาปลอดภัย จะทำการจัดหาชื่อเอกสารระบุตัวใหม่ อาชีพใหม่ เพื่อให้เขาเริ่มชีวิตใหม่ได้ โครงการนี้จะมีความเข้มงวดมากและมีระบบตายตัว สิ่งสำคัญที่นำมาใช้ในมาตรการคุมครองพยานในระยะยาว อยู่ที่ความสมัครใจของพยานที่จะต้องทราบให้แน่ใจก่อนกล่าว คือ ใครหรือผู้ใด จำเป็นหรือไม่ที่จะได้รับการคุมครองพิจารณาถึงบุตร ภริยาผู้ใกล้ชิดกับพยาน ที่จะต้องได้รับการพิจารณา เช่น บุตร ภริยาของพยาน จะต้องย้ายไปพร้อมด้วยหรือไม่โดยจะต้องมีการประเมินโดย U.S. Marshal และอัยการร่วมกัน การย้ายฐานที่อยู่ต้องให้แน่ใจว่าพ้นจากการถูกคุกคามจริง ๆ เมื่อย้ายที่อยู่ไปแล้วอาจถูกคุกคามได้อีกหรือไม่ อาจมีการใช้เครื่องจับเท็จ แบบทดสอบบุคคลิก อูปนิสัยใจคอของพยานก่อนประกอบการพิจารณาด้วย หลังจากนั้นแล้วกระทรวงยุติธรรมจะทำการบันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding) กับบุคคล แต่ละบันทึกความเข้าใจจะต้องมีข้อตกลงความรับผิดชอบของบุคคลและข้อตกลงต่าง ๆ รวมทั้งการกำหนดโทษบุคคลซึ่งนำข้อมูลเกี่ยวกับการคุมครองพยานมาเปิดเผยโดยไม่ได้รับอนุญาตจะมีความผิดทั้งโทษจำคุกและปรับ องค์การ U.S. Marshal มีทั้งในระดับมลรัฐและสหพันธรัฐ (รัฐบาลกลาง) ทั้งหมดนี้ถือเป็นฝ่ายบริหารทั้งสิ้น ผู้ที่จะเข้ามาอยู่ในโครงการคุมครองพยานก็ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของฝ่ายบริหาร และมีกฎเกณฑ์ที่ทำให้มั่นใจได้ว่าผู้ที่มีความเหมาะสมที่จะเข้าโครงการ FBI และตำรวจจะทำงานร่วมกับพนักงานอัยการทุกขั้นตอนในการตัดสินใจในกระบวนการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนตั้งแต่การสืบสวน การฟ้องร้องคดี การเจรจาต่อรองการประเมินภัยคุกคาม ฯลฯ โครงการคุมครองพยานไม่ได้ใช้ได้กับทุกคน พยานบางคนก็ขอลออกจากโครงการ เนื่องจากไม่สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ให้ปฏิบัติได้

2. ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน (สุทธิพล ทวีชัยการ และ อารยะ ธีระภักทรานันท์, 2548, น. 108-110)

ประเทศเยอรมัน แม้จะไม่มีบัญญัติโดยเฉพาะเพื่อคุ้มครองพยานในคดีที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอาชญากรรม แต่ก็มีมาตรการคุ้มครองพยานดังปรากฏในโครงการคุ้มครองพยานกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และกฎหมายตำรวจ (Police Law) ซึ่งสามารถนำมาใช้กับคดีอาชญากรรมก่อการร้ายและคดีเกี่ยวกับองค์กรอาชญากรรม

บทบัญญัติเพื่อคุ้มครองพยานในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา ให้อำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวน ตลอดจนศาลดำเนินการได้หลายขั้นตอน ขึ้นอยู่กับระดับของการข่มขู่หรืออันตรายที่จะเกิดแก่พยาน รวมทั้งความจำเป็นในการคุ้มครองโดยเฉพาะ

(1) การคุ้มครองพยานในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมัน รูปพรรณสัณฐานของพยาน รวมทั้งข้อมูลเฉพาะบุคคลของพยานอาจถูกเก็บไว้เป็นความลับ หากปรากฏว่าการเปิดเผยจะก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตหรือเสรีภาพของพยานหรือบุคคลอื่น เอกสารดังกล่าวจะถูกเก็บไว้ที่สำนักงานอัยการและจะไม่ถูกนำมาเสนอต่อศาล และในคดีอาชญากรรมร้ายแรงหรือความผิดอาญาที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอาชญากรรม กฎหมายบัญญัติให้ต้องตั้งทนายความให้พยานเพื่อเป็นหลักประกันว่าพยานจะสามารถอ้างสิทธิที่พึงมีของตน รวมทั้งการคุ้มครองพยาน เพื่อให้แน่ชัดว่าจะมีกระบวนการพิจารณาของกฎหมายในการคุ้มครองพยานในระดับที่จำเป็น

ในประเทศเยอรมัน ผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นมีอำนาจไม่เฉพาะแต่รับฟังพยานหลักฐานตามที่โจทก์หรือจำเลยนำเสนอเท่านั้น แต่ยังสามารถไต่สวนคดีได้เอง การตัดสินใจคดีจึงไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะสิ่งที่โจทก์หรือจำเลยนำเสนอ

ฉะนั้น ในกรณีที่มีอุปสรรคหรืออาจเกิดอันตรายทำให้พยานมาปรากฏตัวในการพิจารณาคดีในศาลไม่ได้เป็นระยะเวลาานหรือโดยไม่มีกำหนด ศาลอาจสั่งให้มีการซักถามพยานโดยผู้พิพากษาที่ได้รับการแต่งตั้ง โดยที่ทนายความจำเลยและจำเลยมีสิทธิที่จะเข้าร่วมในช่วงที่มีการซักถามพยานนี้ การตอบข้อซักถามของผู้พิพากษาที่ได้รับการแต่งตั้งนี้ อาจมีการบันทึกเป็นวิดีโอ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในระหว่างการพิจารณาคดี นอกจากนี้ ในกรณีที่กลัวว่าจำเลยร่วมหรือพยานจะไม่เบิกความตามความจริง หากมีการซักถามพยานปากนี้ต่อหน้าจำเลย ศาลอาจสั่งให้จำเลยออกจากห้องพิจารณาคดีระหว่างการซักถาม เมื่อซักถามพยานปากนี้เสร็จสิ้นแล้ว และจำเลยได้รับอนุญาตให้กลับเข้ามายังห้องพิจารณาผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนจะต้องแจ้งจำเลยให้ทราบถึงใจความสำคัญของสิ่งที่พยานเบิกความ และเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจอาจจะปฏิเสธที่

จะให้ข้อมูลแก่ศาลเกี่ยวกับชื่อและที่อยู่ของพยานซึ่งเก็บไว้เป็นความลับ ดังนั้น พยานดังกล่าวจะไม่ถูกหมายเรียกศาลให้มาเบิกความในห้องพิจารณาคดี กฎหมายจึงให้อำนาจพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ หรือผู้พิพากษา ซึ่งซักถามพยานปากนี้ในระหว่างกระบวนการสอบสวน (investigation proceedings) มาตอบข้อซักถามในฐานะพยานบอกเล่า รวมทั้งอาจจะมีการนำบันทึกคำให้การของพยานที่เบิกความนอกห้องพิจารณาคดีมาอ่านในระหว่างการพิจารณาคดี การคุ้มครองพยานในลักษณะนี้มักจะใช้บ่อยในกรณีที่พยานเป็นเจ้าของพนักงานตำรวจหรือเป็นสายลับ

การคุ้มครองพยานในชั้นการพิจารณาคดีของศาลยังรวมถึงการใช้โทรทัศน์วงจรปิด หรือระบบการประชุมทางจอภาพ (video conference) ในการเบิกความของพยานเพื่อให้พยานสามารถเบิกความจากนอกห้องพิจารณาคดีแต่อยู่ในอาคารศาล หรือเบิกความจากสถานที่ปลอดภัยจากในหรือต่างประเทศ ถ้าหากว่าการปรากฏตัวของพยานในศาลจะเกิดอันตรายแก่พยาน ในบางครั้งอาจใช้มาตรการคุ้มครองพยานหลายมาตรการควบคู่กันไป เช่น ใช้การซักถามผ่านระบบการประชุมทางจอภาพ กำหนดให้การพิจารณาคดีโดยไม่เปิดเผย และอนุญาตให้พยานปกปิดรายละเอียดส่วนตัว เป็นต้น ทั้งนี้ ในการนำมาตราการคุ้มครองพยานใด ๆ มาใช้ ศาลจะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ เป็นกรณี ๆ ไป ซึ่งปัจจัยดังกล่าว ได้แก่ หน้าที่ของศาลที่จะดำเนินการต่อการกระทำความผิดทางอาญาในลักษณะที่สอดคล้องกับหลักความยุติธรรม สิทธิของจำเลยที่มีโอกาสให้การต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ภายใต้หลักนิติธรรม ซึ่งรวมถึงโอกาสที่จะซักถามพยาน รวมทั้งหน้าที่ในการคุ้มครองพยานในกรณีที่จำเป็น รวมทั้งกรณีที่จะเกิดอันตรายอย่างร้ายแรงต่อพยาน

(2) การคุ้มครองพยานในกฎหมายตำรวจ

เป็นการคุ้มครองพยานเสริมมาตรการที่ปรากฏในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากมาตรการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาครอบคลุมในช่วงที่มีกระบวนการพิจารณาคดีอาญาเท่านั้น และไม่ครอบคลุมในช่วงก่อนและหลังกระบวนการพิจารณาคดีอาญา มาตรการตามกฎหมายนี้ได้แก่

- การดูแลสภาพจิตใจของพยาน รวมทั้งการแนะนำทางด้านพฤติกรรม
- จัดให้มีพนักงานตำรวจคุ้มครองพยานในระยะเวลายาวนาน โดยจัดตำรวจติดตาม ทั้งโดยเปิดเผยและติดตามอย่างลับ ๆ
- จัดให้พยานมีชื่อใหม่ เอกสารเกี่ยวกับรูปพรรณสัณฐานใหม่ รวมทั้งบ้านใหม่ งานใหม่ ณ ต่างรัฐ หรือในต่างประเทศ

- ให้ความช่วยเหลือและให้เงินเลี้ยงชีพเป็นการชั่วคราว เพื่อช่วยให้มีชีวิตใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้มีอาชีพใหม่

(3) การคุ้มครองพยานในทางปฏิบัติ

ฝ่ายตำรวจและศาลได้ร่วมมือกันจัดให้มีโครงการคุ้มครองพยาน เพื่อคุ้มครองพยานที่ตกอยู่ในอันตราย ด้วยเหตุนี้จึงมีการจัดตั้งหน่วยงานคุ้มครองพยานขึ้นโดยเฉพาะ ซึ่งมีประสิทธิภาพในการคุ้มครองพยาน รวมทั้งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้กำหนดแนวทางเกี่ยวกับการดำเนินการคุ้มครองพยานร่วมกัน ซึ่งมีการร่างรายละเอียดในการใช้บทบัญญัติต่าง ๆ ปัจจุบันในแต่ละปีมีพยานกว่า 650 คน อยู่ภายใต้โครงการคุ้มครองพยาน โดยพยานที่จะเข้ามาอยู่ภายใต้โครงการนี้ต้องให้ความยินยอม รวมทั้งต้องมีความเหมาะสมทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ

3. ประเทศออสเตรเลีย (สุทธิพล ทวีชัยการ และ อารยะ ธีระภัทรานันท์, 2548, น. 111-114)

พัฒนาการการคุ้มครองพยานบุคคลในประเทศออสเตรเลียเริ่มเมื่อปี ค.ศ. 1980 เมื่อสำนักงานตำรวจแห่งชาติของออสเตรเลีย (Australian Federal Police หรือ AFP) ได้จัดตั้งกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการขึ้นเพื่อคุ้มครองพยานบุคคลเกี่ยวกับคดีซึ่งได้รับการข่มขู่จากการทำร้าย ถ้าพยานบุคคลเลือกที่จะให้การ พยานจะได้รับการคุ้มครองตลอด 24 ชั่วโมงจากพนักงานตำรวจ รวมทั้งช่วยเหลือในการย้ายที่อยู่ ต่อมาในปี ค.ศ. 1983 มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการเพื่อคุ้มครองพยานบุคคลที่ตกลงจะให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อองค์กรอาชญากรรม และมีการริเริ่มโครงการคุ้มครองพยานตามแนวทางของประเทศสหรัฐอเมริกา โครงการดังกล่าวได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นการบังคับใช้กฎหมายในระดับประเทศและมีการคุ้มครองในระดับที่สูงขึ้น ส่งผลให้การปราบปรามองค์กรอาชญากรรมในประเทศออสเตรเลียประสบความสำเร็จมากขึ้น

พระราชบัญญัติจัดตั้งโครงการให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือพยานบุคคลและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง (An Act to Establish a Program to Give Protection and Assistance to Certain Witnesses and Other Persons) หรือพระราชบัญญัติคุ้มครองพยาน ค.ศ. 1994 (Witness Protection Act 1994) มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 1995 เป็นกฎหมายพิเศษที่วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการคุ้มครองพยานในประเทศออสเตรเลียอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีบทบัญญัติทั้งสิ้น 32 มาตรา ครอบคลุมรายละเอียดเกี่ยวกับผู้รับผิดชอบ การจัดตั้งโครงการการคุ้มครองพยานแห่งชาติคุณสมบัติ สิทธิ และหน้าที่ของพยานที่เข้าร่วมโครงการ ข้อมูลที่เปิดเผย

และข้อมูลที่ไม่เปิดเผย การจัดทำบันทึกความเข้าใจ การคุ้มครองพยานกรณีเป็นคนต่างชาติที่อยู่ในประเทศอื่น ประเภทของการคุ้มครอง บทกำหนดโทษ ฯลฯ

(1) ผู้รับผิดชอบ

ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติออสเตรเลีย (The Commissioner of the Australian Federal Police) เป็นผู้รักษาการตามโครงการคุ้มครองพยานแห่งชาติ ซึ่งมีอำนาจในการตัดสินใจว่าสมควรจะรับบุคคลใดเข้ารับการคุ้มครองตามโครงการนี้ รวมทั้ง เป็นผู้ลงนามบันทึกความเข้าใจกับพยานที่ได้รับการคุ้มครอง พิจารณารูปแบบของการคุ้มครองพยาน ตลอดจนมีหน้าที่รายงานการดำเนินการ ประสิทธิภาพ ปัญหาและอุปสรรคของโครงการฯ ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งรัฐมนตรีโดยคำแนะนำจากผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติจะต้องจัดทำรายงานประจำปีเกี่ยวกับการปฏิบัติการตามโครงการนี้ เสนอต่อรัฐสภาต่อไป

(2) ข้อมูลที่พยานต้องเปิดเผยก่อนได้รับการพิจารณาเข้าโครงการ

ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติมีอำนาจไม่รับพิจารณาพยานเข้าร่วมโครงการหากพยานไม่เปิดเผยข้อมูลดังต่อไปนี้

- ข้อมูลเกี่ยวกับความรับผิดชอบตามกฎหมายซึ่งรวมทั้งนี้ เช่น หนี้ค้างชำระ ค่าภาษีอากร เป็นต้น
- ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติอาชญากรรม
- ข้อมูลเกี่ยวกับการฟ้องร้องคดีในฐานละเมิดหรือจำเลย
- ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการฟ้องร้องให้เป็นบุคคลล้มละลาย
- ข้อมูลเกี่ยวกับข้อจำกัดความรับผิดชอบในบริษัท
- ข้อมูลเกี่ยวกับสถานะคนต่างด้าว
- ข้อมูลเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางการเงินและทรัพย์สิน
- ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติด้านสุขภาพ
- ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินการทางธุรกิจ
- ข้อมูลเกี่ยวกับการต้องโทษตามคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลในคดีอาญา

ฯลฯ

นอกจากนี้ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติอาจกำหนดให้พยานเข้ารับการตรวจสุขภาพ ตรวจสภาพจิต แล้วรายงานให้ทราบ ตลอดจนสอบถามในเรื่องอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร

(3) บันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding)

การจัดทำบันทึกความเข้าใจระหว่างพยานผู้เข้าร่วมโครงการกับผู้บัญชาการตำรวจ มีวัตถุประสงค์เพื่อระบุเหตุผลในการคุ้มครอง รายละเอียดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือ ตลอดจนบทบัญญัติที่ทำให้การคุ้มครองดังกล่าวยุติลง หากพยานฝ่าฝืนเงื่อนไขอันได้แก่ ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวพยาน เงื่อนไขการให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือ เงื่อนไขต่าง ๆ ที่พยานต้องปฏิบัติตาม เป็นต้น

(4) การคุ้มครองพยานจากประเทศอื่น ๆ และการคุ้มครองพยานกรณีได้รับการร้องขอจากศาลอาญาระหว่างประเทศ

เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้รับการร้องขอจากหน่วยงานผู้รับผิดชอบในต่างประเทศให้พิจารณารับบุคคลซึ่งเป็นคนชาติอื่นหรืออาศัยในประเทศนั้น เข้าร่วมโครงการคุ้มครองพยานของประเทศออสเตรเลีย รัฐมนตรีจะพิจารณาหลักฐานและความเหมาะสมในเบื้องต้นก่อนจะเสนอไปให้ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติพิจารณาตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในกฎหมาย ทั้งนี้ หากผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติต้องการข้อมูลเพิ่มเติมก็มีอำนาจจะขอจากหน่วยงานผู้รับผิดชอบในต่างประเทศนั้น ๆ

ในทำนองเดียวกัน กฎหมายเปิดช่องให้ศาลอาญาระหว่างประเทศ (International Criminal Court) สามารถร้องขอให้พิจารณารับบุคคลเข้าร่วมในโครงการคุ้มครองพยานโดยร้องขอมาที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม แล้วรัฐมนตรีจะส่งเรื่องให้ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติพิจารณาเช่นกัน

(5) ทะเบียนข้อมูลผู้เข้าร่วมโครงการ

กฎหมายกำหนดให้ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติเป็นผู้เก็บรักษาทะเบียนข้อมูลของผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งได้แก่ ชื่อ นามสกุล และในกรณีที่มีการเปลี่ยนรูปพรรณสัณฐานใหม่ ชื่อนามสกุลใหม่ ที่อยู่ รายละเอียดเกี่ยวกับการกระทำผิดทางอาญาของผู้เข้าร่วมโครงการ วันสิ้นสุดการคุ้มครอง รวมทั้งหลักฐานอื่น ๆ ผู้ที่สามารถเข้าถึงข้อมูลดังกล่าว มีเฉพาะผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ผู้ที่ได้รับมอบอำนาจหรือได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ

(6) ประเภทของการคุ้มครองพยานตามโครงการ

- กำหนดรูปพรรณสัณฐานใหม่ (new identity)
- ย้ายที่อยู่ให้ตลอดจนจ่ายค่าขนย้าย
- จัดหาที่พัก
- จัดหายานพาหนะในการขนย้าย

- จ่ายค่าเลี้ยงชีพที่จำเป็น รวมถึงความช่วยเหลือทางการเงินประเภทอื่น
- ใช้ความช่วยเหลืออื่นเพื่อเป็นหลักประกันให้พยานหาเลี้ยงตนได้
- ดำเนินการอื่นตามที่ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติเห็นว่าจำเป็นเพื่อเป็น

หลักประกันความปลอดภัยแก่พยาน

นอกจากนี้ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติจะต้องใช้มาตรการในการปฏิบัติที่เหมาะสม เพื่อให้ประกันเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมายของพยาน เช่น การให้การคุ้มครองแก่พยานระหว่างที่พยานไปปรากฏตัวในศาล การเป็นผู้รับหมายศาลแทนพยาน เป็นต้น

(7) การเปิดเผยข้อมูล

เมื่อพยานได้รับการกำหนดรูปพรรณสัณฐานใหม่ กฎหมายให้อำนาจผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติที่จะอนุญาตให้พยานปกปิดข้อมูลเกี่ยวกับรูปพรรณสัณฐานเดิม และอ้างเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับรูปพรรณสัณฐานใหม่ นอกจากนี้ ยังอนุญาตให้ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ รองผู้บัญชาการฯ หรือเจ้าหน้าที่พิเศษที่เกี่ยวข้องของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ไม่จำเป็นต้องนำเสนอเอกสารที่อยู่ในความครอบครองเกี่ยวกับข้อมูลของพยานในโครงการต่อศาล ในกรณีที่มีความจำเป็นที่ผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนต้องทราบที่อยู่และพฤติการณ์เกี่ยวกับพยานในโครงการ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ รองผู้บัญชาการฯ หรือเจ้าหน้าที่พิเศษ จำต้องเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องในศาล แต่หากปรากฏว่าขณะนั้นมีผู้อื่นนอกจากผู้พิพากษาอยู่ด้วย บุคคลดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเปิดเผยข้อมูล และกฎหมายยังกำหนดให้ผู้พิพากษาที่ได้รับข้อมูลจะต้องไม่เปิดเผยข้อมูลดังกล่าว นอกจากนี้ ในกระบวนการพิจารณาคดีของศาล หากจะต้องมีการเปิดเผยรูปพรรณสัณฐานที่พยานที่ได้รับการคุ้มครอง ศาลจะต้องดำเนินการพิจารณาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรูปพรรณสัณฐานของพยานเป็นการส่วนตัว และจะต้องมีคำสั่งเกี่ยวกับการห้ามเผยแพร่พยานหลักฐานที่มีการนำเสนอในศาล เพื่อเป็นประกันว่ารูปพรรณสัณฐานของพยานดังกล่าวจะไม่ถูกเปิดเผย

4. ประเทศญี่ปุ่น (สุทธิพล ทวีชัยการ และ อารยะ ชีระภัทรานันท์, 2548, น. 114-115)

ประเทศญี่ปุ่นมีโครงการคุ้มครองพยาน ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งมีการแก้ไขเพิ่มเติม เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม ค.ศ. 1999 และ 19 พฤษภาคม ค.ศ. 2000 ปรากฏประเภทของการคุ้มครองพยานประการที่สำคัญดังนี้

(1) การไม่อนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวแก่จำเลย

จำเลยจะไม่ได้รับการอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราว หากปรากฏเหตุผลที่ควรเชื่อว่าจำเลยจะไปข่มขู่หรือทำอันตรายแก่ร่างกายหรือทรัพย์สินของพยานหรือญาติของพยาน ไม่ว่าจะบุคคลที่ได้รับการคุ้มครองนั้นจะเป็นผู้เสียหายหรือเป็นบุคคลอื่นที่รู้เห็นเกี่ยวกับคดี หรือเป็นญาติของบุคคลดังกล่าวก็ตาม

(2) การใช้ฉากหรือระบบวิดีโอแยกพยานออกจากจำเลย

กฎหมายวิธีพิจารณาที่แก้ไขเพิ่มเติม อนุญาตให้ใช้ฉากกั้นระหว่างพยานกับจำเลยในระหว่างการสืบพยาน หรืออาจใช้ระบบวิดีโอหรือทีวีวงจรปิด โดยให้พยานนั่งเบิกความอยู่นอกห้องพิจารณาคดี ตอบข้อซักถามของพนักงานอัยการหรือทนายความจำเลยซึ่งอยู่ในห้องพิจารณาคดี

(3) การสั่งให้จำเลยออกนอกห้องพิจารณาคดี

ในกรณีที่ศาลเชื่อว่าพยานจะไม่สามารถเบิกความได้เต็มที่ หากมีการปรากฏตัวของจำเลยในห้องพิจารณาคดี กฎหมายประเทศญี่ปุ่นให้อำนาจศาลที่จะสั่งให้จำเลยออกจากห้องพิจารณาคดีระหว่างที่พยานเบิกความ

(4) การซักถามพยานนอกศาล

ภายใต้พฤติการณ์พิเศษ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นอนุญาตให้ศาลสั่งให้มีการซักถามพยาน ณ สถานที่อื่นนอกศาล หรือ ณ วันเวลาอื่นนอกเหนือจากวันนัดสืบพยานในศาล ในกรณีดังกล่าว จำเลยและทนายจำเลยอาจเข้าร่วมในการซักถามเฉพาะเมื่อศาลเชื่อว่าการปรากฏตัวของจำเลยจะไม่รบกวนกระบวนการพิจารณาคำเบิกความของพยานในกรณีนี้ถือเป็นข้อยกเว้นของหลักในเรื่องพยานบอกเล่า จึงเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้ แม้ว่าจะไม่มีการปรากฏตัวของผู้ให้คำบอกกล่าวในระหว่างการพิจารณาคดีของศาล

(5) การปกปิดข้อมูลส่วนบุคคลของพยาน

ในกรณีที่ศาลเห็นว่าพยานจะได้รับอันตรายทางร่างกายหรือทรัพย์สินศาลอาจไม่อนุญาตให้ถามคำถามเกี่ยวกับภูมิฐานะหรือข้อมูลส่วนบุคคลอื่น ๆ ของพยาน เพื่อมิให้จำเลยล่วงรู้

5. ประเทศฟิลิปปินส์ (ศิริเพ็ญ ตั้งทวีสุข, 2547, น. 46-51)

การคุ้มครองพยานของประเทศฟิลิปปินส์มีขึ้นภายใต้ Republic Act No. 6981 หรือ “The Witness Protection, Security and Benefit Act” ซึ่งถือเป็นกฎหมายหลักในการคุ้มครองพยาน ด้วยผลของกฎหมายดังกล่าวได้จัดให้มีโครงการคุ้มครองความปลอดภัยและ

ผลประโยชน์ของพยานบุคคลในคดีอาญา (The Witness Protection, Security and Benefit Program) ขึ้นภายใต้การดูแลของกระทรวงยุติธรรม โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้บังคับใช้

โครงการคุ้มครองความปลอดภัยและผลประโยชน์ของพยานบุคคลในคดีอาญานี้ เกิดมีขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้ที่ยืนยันหรือรู้ถึงการกระทำผิดไปให้การต่อศาลหรือองค์กรกึ่งตุลาการ หรือต่อเจ้าหน้าที่สืบสวนสอบสวน ด้วยการคุ้มครองบุคคลดังกล่าวให้ปลอดภัยจากการแก้แค้นของผู้กระทำความผิด และจากการต้องสูญเสียทางเศรษฐกิจ

(1) คุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าโครงการคุ้มครองความปลอดภัยและผลประโยชน์ของพยานบุคคลในคดีอาญา

บุคคลที่จะได้รับอนุมัติให้เข้าโครงการฯ จะประกอบไปด้วยบุคคล 4 ประเภท คือ

(1.1) บุคคลที่รู้เห็นหรือมีข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญา และได้มาให้การ (ให้ถ้อยคำ) แล้ว หรือ อยู่ในระหว่างการให้การ หรือที่ตั้งใจจะมาให้การ

(1.2) พยานในการสืบสวนสอบสวนของฝ่ายนิติบัญญัติภายใต้การรับรองของคณะกรรมการนิติบัญญัติว่า คำให้การของบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่การรับรองดังกล่าวต้องได้รับความเห็นชอบจากประธานวุฒิสภา หรือประธานสภาผู้แทนราษฎร แล้วแต่กรณี

(1.3) พยานซึ่งมีส่วนร่วมในการกระทำความผิดอาญา และประสงค์จะเป็นพยานให้กับฝ่ายรัฐ (State Witness) แต่พยานดังกล่าวต้องไม่ใช่ตัวการสำคัญที่สุดในการกระทำความผิดและต้องไม่เคยถูกลงโทษในความผิดอาญาที่เกี่ยวกับศีลธรรม นอกจากนี้ความผิดที่จะมาให้การต้องไม่มีพยานหลักฐานอื่นโดยตรงที่จะฟ้องร้องหรือดำเนินคดีกับความผิดนั้นได้

(1.4) จำเลยซึ่งถูกศาลสั่งปล่อยตัว เนื่องจากบุคคลนั้นอาจเป็นพยานให้กับฝ่ายรัฐ

นอกจากนี้ ความผิดอาญาที่บุคคลนั้นจะมาให้การต้องเป็นความผิดอุกฉกรรจ์ร้ายแรง (Grave Felony) และคำให้การต้องเป็นประเด็นสำคัญในคดี ทั้งตัวบุคคลนั้นเองหรือสมาชิกในครอบครัวถูกข่มขู่หรือทำร้ายร่างกายด้วย จึงจะสามารถเข้าร่วมโครงการฯ ได้

ดังนั้น บุคคลที่จะไม่ได้รับการอนุมัติให้เข้าโครงการฯ คือ บุคคลดังต่อไปนี้

- บุคคลที่จะให้การเกี่ยวกับความผิดเล็กน้อย
- คำให้การของบุคคลนั้นไม่สนับสนุนประเด็นสำคัญในคดี

- บุคคลนั้นเอง หรือสมาชิกในครอบครัวที่ร่วมสายโลหิตกันไม่เกินสองลำดับหรือที่มีความสัมพันธ์กัน ไม่ได้ถูกข่มขู่ถึงชีวิตหรือถูกทำร้ายร่างกาย หรือมีความเป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะถูกฆ่า ใช้กำลัง ข่มขู่ ครอบงวนหรือให้สินบน เพื่อมิให้บุคคลนั้นให้การหรือให้การเท็จ หรือหลีกเลี่ยงที่จะให้การอันเนื่องมาจากคำให้การของบุคคลนั้น และ

- บุคคลนั้นเป็นเจ้าของหน้าที่ของรัฐผู้ใช้บังคับกฎหมายเอง แม้จะให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้บังคับกฎหมายคนอื่น แต่อย่างไรก็ตามสมาชิกในครอบครัวที่ใกล้ชิดกับบุคคลนั้น (เช่น พ่อ แม่ ลูก พี่ น้อง) อาจได้รับการยอมรับให้เข้าร่วมโครงการฯ ได้

(2) วิธีการที่จะเข้าโครงการคุ้มครองความปลอดภัยและผลประโยชน์ของพยานบุคคลในคดีอาญา

บุคคลที่อยู่ในอันตราย หรือครอบครัวของบุคคลนั้นอาจเข้าโครงการฯ ได้ โดยการขอรับใบสมัคร (คำร้อง) จากฝ่ายเลขานุการของโครงการฯ ซึ่งตั้งอยู่ที่อาคารกระทรวงยุติธรรม หรืออาจขอรับใบสมัครจากสำนักงานอัยการเขตที่ใกล้ที่สุด

ขั้นตอนในการพิจารณาเพื่อเข้าโครงการฯ เริ่มตั้งแต่การยื่นใบสมัคร การพิจารณาตัวผู้สมัครและใบสมัคร ข้อมูลหรือเอกสารประกอบใบสมัคร และข้อเท็จจริงอื่นใดที่เกี่ยวข้อง ซึ่งล้วนเป็นความลับ ข้อมูลดังกล่าวจะไม่ถูกเปิดเผย เว้นแต่จะได้รับคำสั่งเป็นหนังสือจาก กระทรวงยุติธรรม หรือศาล หากกระทรวงยุติธรรมพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดก็จะรับผู้สมัครเข้าสู่โครงการฯ โดยกำหนดให้ผู้สมัครที่เป็นพยานนั้นให้ถ้อยคำภายใต้การสาบานเกี่ยวกับข้อมูลการกระทำ ความผิดและออกเอกสารรับรองไว้เป็นหลักฐาน อย่างไรก็ตามหากใบสมัครนั้นถูกปฏิเสธ คำให้การภายใต้การสาบานและคำให้การอื่นเกี่ยวกับการสมัครนี้จะถูกต้องห้ามไม่ให้ใช้เป็นพยานหลักฐาน เว้นแต่จะใช้เพื่อฟ้องร้องเจ้าหน้าที่ระดับสูงในทางอาญา

นอกจากนี้บุคคลที่ได้รับอนุมัติให้เข้าโครงการฯ จะต้องทำบันทึกข้อตกลง (Memorandum of Agreement) กับรัฐบาล และมีความรับผิดชอบต่อรัฐในการทำหน้าที่ให้การหรือให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด ต้องหลีกเลี่ยงการกระทำความผิดอาญา ต้องระมัดระวังมิให้บุคคลอื่นรู้ว่าตนได้รับความคุ้มครองตามโครงการฯ นี้ ต้องปฏิบัติตามกฎหมายและคำพิพากษาคดีแพ่งและต้องให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐที่ให้ความคุ้มครองตามสมควร รวมทั้งต้องแจ้งที่อยู่และกิจกรรมที่ทำให้เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ ทราบอย่างสม่ำเสมอ แต่อย่างไรก็ตามหากมีการฝ่าฝืนบันทึกข้อตกลงดังกล่าวในสาระสำคัญ อาจถือเป็นเหตุยกเลิความคุ้มครองนี้ได้

ขั้นตอนทั้งหมดของการเข้าโครงการฯ ตั้งแต่การสมัครเรื่อยไปจนถึงการคุ้มครองจะถูกรักษาไว้เป็นความลับ ข้อมูลและเอกสารทั้งหมดจะไม่ถูกเปิดเผย เว้นแต่จะมีคำสั่งเป็นหนังสือจากกระทรวงยุติธรรม หรือศาล หากบุคคลใดเปิดเผยความลับดังกล่าวจะต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 1 ปี ถึง 6 ปี และถูกตัดสิทธิ์มิให้ดำรงตำแหน่งพนักงานหรือลูกจ้างของรัฐเป็นเวลา 5 ปี

(3) สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่พยานพึงได้รับจากโครงการคุ้มครองความปลอดภัยและผลประโยชน์ของพยานบุคคลในคดีอาญา

(3.1) การมีที่อยู่อาศัยปลอดภัยจนกระทั่งมีการให้การ หรือจนกระทั่งการกระทำในลักษณะที่เป็นการข่มขู่หรือการคุกคามด้วยประการใด ๆ หดไปหรือลดลงในระดับที่สามารถจัดการด้วยวิธีการอื่น ๆ ได้ และเมื่อมีเหตุอันควรตามข้อเท็จจริง พยานและสมาชิกในครอบครัวสามารถขอย้ายที่อยู่หรือเปลี่ยนแปลงชื่อ นามสกุล เลขบัตรประจำตัวประชาชน เพื่อความปลอดภัยด้วยค่าใช้จ่ายของรัฐได้

(3.2) การให้คุ้มครองความปลอดภัยแก่พยานและสมาชิกในครอบครัวด้วยการจัดให้มีเจ้าหน้าที่รัฐดูแล หรือด้วยวิธีการอื่นใดที่เหมาะสม

(3.3) การให้ความคุ้มกันแก่พยานจากการถูกฟ้องคดีอาญา และไม่ต้องรับโทษ หรือริบทรัพย์สิน ไม่ว่าจะจากการทำธุรกรรม หรือจากเรื่องใด ๆ เกี่ยวข้องกับสิ่งที่พยานได้ให้การ รวมทั้งเอกสารหรือหนังสือที่สร้างขึ้น

(3.4) การให้ความช่วยเหลือในเรื่องอาชีพแก่พยานในกรณีที่พยานต้องย้ายที่อยู่ รวมถึงความช่วยเหลือทางการเงินสำหรับตนเองและครอบครัวในจำนวนและเป็นระยะเวลาที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด

(3.5) การได้รับการรักษาพยาบาลและยารักษาโรคจากโรงพยาบาลทั้งของรัฐ เอกชน คลินิกหรือสถาบันใด ๆ โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย หากเกิดการเจ็บป่วย หรือได้รับบาดเจ็บในระหว่างที่เป็นพยาน

(3.6) การใช้ความช่วยเหลือแก่ทายาทของพยานในค่าปลงศพหากพยานถูกฆ่าหรือถูกทำให้เสียชีวิต เนื่องจากการเข้าร่วมโครงการฯ

(3.7) การช่วยเหลือให้บุตรผู้เยาว์หรือบุตรที่อยู่ในความอุปการะของพยานที่เสียชีวิตหรือที่พิการทุพพลภาพอย่างถาวรได้รับการศึกษาในระดับประถมจนถึงระดับวิทยาลัยในเมืองใดก็ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ไม่ว่าจะ เป็นโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยของรัฐหรือเอกชน ตามที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด แต่ทั้งนี้บุตรดังกล่าวต้องมีคุณสมบัติที่จะเข้าเรียนด้วย

(3.8) การให้ความรับรองแก่พยานว่าจะไม่ถูกย้ายงาน หรือลดตำแหน่งงาน อันเนื่องมาจากการหยุดงานเพื่อไปเป็นพยาน และพยานจะได้รับเงินเดือนหรือค่าจ้างแรงงานเต็มจำนวนในช่วงเวลาที่เป็นพยานด้วย โดยใช้บังคับได้ทั้งกับลูกจ้างของรัฐและเอกชน นอกจากนี้ นายจ้างของพยานจะได้รับแจ้งจากกระทรวงยุติธรรมถึงเหตุดังกล่าว และหากพยานต้องย้ายที่อยู่เป็นเวลานานหรือเป็นการถาวร นายจ้างมีสิทธิเลิกจ้างได้ต่อเมื่อกระทรวงยุติธรรมอนุญาตภายใต้คำแนะนำของกระทรวงแรงงาน

(3.9) การจัดให้พยานได้รับค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และเบี้ยเลี้ยงในอัตราที่พอสมควรตามที่กระทรวงยุติธรรมกำหนด สำหรับการไปให้การต่อศาล องค์กร หรือเจ้าหน้าที่รัฐ รวมถึงการประชุมและการสัมภาษณ์ (สอบถาม) โดยพนักงานอัยการ หรือเจ้าหน้าที่สืบสวนสอบสวน

นอกจากพยานจะได้รับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ หลายประการข้างต้นแล้ว พยานที่เข้าโครงการฯ จะได้รับประกันว่าจะได้มีการพิจารณาคดีที่รวดเร็วและเสร็จสิ้นภายใน 3 เดือน นับแต่วันที่ยื่นฟ้อง แต่อย่างไรก็ตามหากพยานที่เข้าร่วมโครงการฯ ปฏิเสธ หรือไม่ยอมไปให้การ โดยไม่มีเหตุอันสมควร พยานจะถูกดำเนินคดีฐานละเมิดอำนาจศาล ซึ่งมีระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 1 เดือน ถึง 1 ปี หรือหากพยานให้การเท็จหรือหลีกเลี่ยงที่จะให้การ พยานอาจถูกลงโทษด้วยการถูกจับ หรือกักขัง และถูกฟ้องคดีอาญาในฐานความผิดเบี่ยงเบนความจริง ซึ่งจะมีระวางโทษที่สูงขึ้นจากปกติ ทั้งยังเป็นเหตุให้การคุ้มครองตามโครงการฯ ถูกยกเลิก และสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ล้มเหลวลง แต่อย่างไรก็ตาม พยานอาจได้รับการนิรโทษกรรมจากความผิดฐานละเมิดอำนาจศาลได้ หากพยานไปให้การตามหน้าที่

(4) โทษสำหรับการคุกคามพยาน

ในกรณีที่พยานที่เข้าโครงการฯ ถูกบุคคลใดคุกคาม เพื่อขัดขวางมิให้พยานไปให้การต่อศาล องค์กร กิ่งตุลาการ หรือเจ้าหน้าที่สืบสวนสอบสวน เพื่อให้การติดตามจับกุมบุคคลเกี่ยวกับการกระทำความผิดล่าช้า หรือเพื่อให้พยานไม่สามารถใช้สิทธิประโยชน์ตามโครงการฯ ได้บุคคลนั้นจะต้องถูกระวางโทษปรับไม่เกิน 3,000 เปโซ หรือจำคุกตั้งแต่ 6 เดือน ถึง 1 ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ และหากเป็นข้าราชการก็อาจถูกตัดสิทธิมิให้รับราชการตลอดไป

(5) การออกจากโครงการคุ้มครองความปลอดภัยและผลประโยชน์ของพยานบุคคลในคดีอาญา

พยานจะพ้นหรือออกจากโครงการฯ ได้เมื่อเกิดกรณี ดังต่อไปนี้

(5.1) เมื่อพยานได้ให้การเสร็จ หรือได้ทำหน้าที่ของพยานเสร็จสิ้นแล้ว

- (5.2) เมื่อพยานปฏิเสธที่จะให้การ หรือไม่ยอมไปให้การ
- (5.3) เมื่อพยานไม่ใช่พยานที่จำเป็นเกี่ยวกับคดีอีกต่อไป
- (5.4) เมื่อพยานฝ่าฝืนบันทึกข้อตกลงในสาระสำคัญ
- (5.5) เมื่อภยันอันตรายใด ๆ หมดไป

นอกจากนี้ หากพยานที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณได้พ้นหรือออกจากโครงการฯ ไปแล้วพยานและสมาชิกในครอบครัวยังได้รับสิทธิประโยชน์ในการคุ้มครองต่อไป โดยพยานและสมาชิกในครอบครัวที่ร่วมสายโลหิตกันไม่เกินสองลำดับหรือที่มีความสัมพันธ์กันอาจได้รับการย้ายที่อยู่อาศัยให้ไปอยู่ในสถานที่ปลอดภัย และ/หรือ ได้รับ Identity (ชื่อ สกุล เลขประจำตัวประชาชน หรือสิ่งใด ๆ ที่แสดงถึงความเป็นบุคคลนั้น ๆ) ใหม่ และพยานอาจได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน 1 ครั้งสำหรับตนเองและครอบครัวด้วย

6. ประเทศแคนาดา (ไชยยศ เหมะรัชตะ, 2543, น. 14-15)

โครงการคุ้มครองและป้องกันพยานของประเทศแคนาดา เริ่มเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1982 โดยกองตำรวจแห่งชาติของแคนาดา (The Royal Canadian Mounted Police) ซึ่งเป็นตำรวจของรัฐบาลกลาง ดำเนินการตามแนวทางของประเทศสหรัฐอเมริกา ในระยะแรกไม่มีตัวบทกฎหมายรองรับแต่อย่างใด เป็นเพียงแนวการปฏิบัติซึ่งกองตำรวจแห่งชาติจะทำการคุ้มครองพยานของรัฐบาลกลาง และคอยให้ความช่วยเหลือแก่กรมตำรวจของมลรัฐ หรือของรัฐบาลท้องถิ่นในการคุ้มครองและป้องกันพยาน (โครงสร้างของกองตำรวจของประเทศแคนาดามีลักษณะคล้ายคลึงกับการตำรวจของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ แบ่งเป็นตำรวจส่วนกลาง ตำรวจของมลรัฐ และตำรวจท้องถิ่น)

ต่อมาในปี ค.ศ. 1997 รัฐสภาของประเทศแคนาดาได้ผ่านพระราชบัญญัติคุ้มครองและป้องกันพยาน โดยบัญญัติให้อำนาจกองตำรวจแห่งชาติของประเทศแคนาดา มีบทบาท และอำนาจหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองและป้องกันพยาน ดังมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

(1) การกำหนดขอบเขตของการคุ้มครอง

พระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่ได้บัญญัติลักษณะความผิดที่จะพิจารณาให้ความคุ้มครองพยานในคดีนั้น ๆ ไว้ แต่บัญญัติให้อำนาจผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติของแคนาดาจะเป็นผู้กำหนดว่าพยานในความผิดประเภทใดบ้างที่อาจได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ โดยกำหนดให้ตำรวจของมลรัฐหรือตำรวจท้องถิ่นเมื่อต้องการให้พยานเข้าสู่ความคุ้มครอง ก็ให้เสนอเรื่องต่อผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติเป็นผู้พิจารณาอนุมัติ

(2) บุคคลที่อยู่ในข่ายที่ได้รับความคุ้มครองและป้องกัน

พระราชบัญญัติฉบับนี้บัญญัติให้ความคุ้มครองแก่พยานที่สำคัญในคดี รวมถึงบุคคลที่ใกล้ชิดและมีความสำคัญกับพยานด้วย

(3) ลักษณะการคุ้มครอง

พระราชบัญญัติคุ้มครองและป้องกันพยาน ค.ศ. 1997 ได้กำหนดลักษณะของการคุ้มครองและป้องกันพยานไว้ ดังนี้

(3.1) การอารักขาให้ความปลอดภัย

(3.2) การเปลี่ยนแปลงชื่อ ที่อยู่ เพื่อให้ผู้นั้นได้รับความปลอดภัย

(3.3) การให้ความสงเคราะห์ในการดำรงชีพ

(3.4) การให้ความสนับสนุนด้านการเงิน เพื่อให้ผู้นั้นสามารถช่วยเหลือตนเองได้

โดยที่พระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดให้กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ มีหน้าที่ให้ความร่วมมือกับผู้บัญชาการตรวจแห่งชาติในการดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้

(4) เงื่อนไขและข้อผูกพันของการเข้าสู่การคุ้มครองพยาน

พยานที่จะเข้าสู่การคุ้มครองและป้องกันตามพระราชบัญญัตินี้ จะมีเงื่อนไข และข้อผูกพันต่อรัฐ คือ

(4.1) ต้องให้ข้อมูล พยานหลักฐาน หรือเข้ามีส่วนร่วมในการสืบสวน สอบสวนหรือฟ้องร้องดำเนินคดีตามที่พยานได้รับความคุ้มครอง

(4.2) ต้องรับผิดชอบด้านการเงินที่เกิดจากการกระทำของผู้ได้รับความคุ้มครองและป้องกันในกรณีที่รัฐไม่สามารถชดเชยให้ได้

(4.3) ต้องปฏิบัติตามข้อผูกพันตามกฎหมายที่เกิดจากการกระทำของผู้ที่ได้รับความคุ้มครองและป้องกัน รวมทั้งการอุปการะเลี้ยงดูบุตร

(4.4) ต้องไม่กระทำการใดที่อาจเป็นความผิดตามกฎหมาย หรืออาจจะมีผลกระทบต่อความปลอดภัยของผู้ที่ได้รับความคุ้มครองหรือผู้อื่นหรือมีผลกระทบต่อโครงการคุ้มครองและป้องกันพยาน

(4.5) ต้องยอมรับและให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการดำเนินการให้ความคุ้มครอง

7. ประเทศสหราชอาณาจักร (ไชยยศ เหมะรัชตะ, 2543, น. 15-16)

ในสหราชอาณาจักรไม่มีบทบัญญัติ หรือกฎหมายลายลักษณ์อักษรใดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองและป้องกันพยาน แต่ทางปฏิบัติโดยทั่วไปการให้ความคุ้มครองและป้องกันพยานเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของหัวหน้าตำรวจในหน่วยนั้น ๆ จะเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งโดยสรุปในขั้นแรกเจ้าหน้าที่ตำรวจจะจัดหาที่อยู่ให้แก่พยานจนกว่าจะเสร็จสิ้นการให้การเป็นพยานในชั้นศาล หลังจากนั้นก็จะมีการเปลี่ยนชื่อที่อยู่ใหม่ให้แก่พยานดังกล่าว หากมีอุปสรรคในการดำเนินการเปลี่ยนชื่อ และที่อยู่ให้แก่พยานก็จะเป็นความรับผิดชอบของหัวหน้าตำรวจในการดำเนินการแก้ไขอุปสรรคนั้น

สิทธิประโยชน์ที่พยานจะได้รับเมื่อเข้าสู่การคุ้มครองและป้องกันพยาน ได้แก่

1. การให้ความอารักขา
2. การเปลี่ยนชื่อ ที่อยู่ พร้อมจัดหาอาชีพใหม่ให้
3. การช่วยเหลือทางคดีให้พยานที่ร่วมกระทำความผิด ได้รับการบรรเทาโทษหรือรับโทษน้อยลง

โทษน้อยลง

โดยสรุปแล้ว รูปแบบการให้ความคุ้มครองพยานของสหราชอาณาจักรจะคล้ายคลึงกับของประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ต่างกันที่หน่วยงานรับผิดชอบคือ สหราชอาณาจักรจะอยู่ในความดูแลของตำรวจ แต่ของสหรัฐอเมริกาจะอยู่ในความดูแลของอัยการสูงสุดทั่วไป และหน่วยตำรวจมาร์แชล รวมทั้งในสหราชอาณาจักรก็ยังไม่มียกกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรมารับในเรื่องของการให้ความคุ้มครองและป้องกันพยาน อันก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการประสานงานระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ

การคุ้มครองพยานของประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยได้มีการตรากฎหมายเฉพาะเพื่อให้การคุ้มครองพยานในคดีอาญามีการปฏิบัติที่เหมาะสม รวมทั้งให้ค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่จำเป็นและสมควรแก่พยาน โดยมีหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่คุ้มครองพยานโดยตรงเป็นผู้ดำเนินการ และกฎหมายเฉพาะดังกล่าวคือ พระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546 ที่รัฐได้ตราขึ้นโดยกำหนดมาตรการต่าง ๆ ในการคุ้มครองพยานไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้การคุ้มครองพยานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และทำให้บุคคลที่จะมาเป็นพยานเกิดความเชื่อมั่นว่าตนจะได้รับความปลอดภัย ส่งผลให้มีการให้ความร่วมมือในการเป็นพยานของรัฐเป็นอย่างดี

ดังนั้น ในส่วนนี้จึงจะศึกษากฎหมายดังกล่าวนี้โดยสรุป เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อภาพรวมของการคุ้มครองพยานในประเทศไทยตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1. ลักษณะทั่วไปของการคุ้มครองพยาน

(1) ความหมายของคำว่า “พยาน” และ “ความปลอดภัย” (มาตรา 3)

(1.1) พยาน หมายถึง ถึง พยานบุคคลซึ่งจะมาให้หรือได้ให้ข้อเท็จจริง ต่อพนักงานผู้มีอำนาจสืบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีอำนาจสอบสวนคดีอาญา พนักงานผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญา หรือศาลในการดำเนินคดีอาญา รวมทั้งผู้ชำนาญการพิเศษ แต่มิให้หมายความรวมถึงจำเลยที่อ้างตนเองเป็นพยาน

(1.2) ความปลอดภัย หมายความว่า ความปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดของพยาน ทั้งก่อน ขณะ และหลังจากมาเป็นพยาน

(2) กำหนดให้มีการจัดตั้งสำนักงานคุ้มครองพยานขึ้นเป็นหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบในการคุ้มครองพยานโดยให้สังกัดกระทรวงยุติธรรม สำนักงานคุ้มครองพยานจะดำเนินการให้ความคุ้มครองพยานไปตามมาตรการทั่วไปและมาตรการพิเศษ รวมทั้งประสานงานการปฏิบัติงานและข้อมูลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน (มาตรา 13)

(3) มาตรการทั่วไปในการคุ้มครองพยาน (มาตรา 6)

(3.1) การจัดให้พยานอยู่ในความคุ้มครองตามที่เห็นสมควร การปกปิดมิให้มีการเปิดเผยชื่อตัว ชื่อสกุล ที่อยู่ ภาพ หรือข้อมูลอย่างอื่นที่สามารถระบุตัวพยานได้

(3.2) กรณีจำเป็น อาจมีการขอให้เจ้าพนักงานตำรวจหรือเจ้าหน้าที่อื่นช่วยให้ความคุ้มครองแก่พยานตามความจำเป็น โดยได้รับความยินยอมจากพยาน

(4) มาตรการพิเศษในการคุ้มครองพยาน (มาตรา 8-9)

(4.1) คดีที่พยานอาจได้รับการคุ้มครองตามมาตรการพิเศษ ได้แก่

- คดีความผิดตามกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด/การฟอกเงิน/การป้องกันและปราบปรามการทุจริต/ศุลกากร

- คดีความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร

- คดีความผิดเกี่ยวกับเพศ/การป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก/การค้าประเวณี

- คดีความผิดเกี่ยวกับองค์การอาชญากรรม

- คดีความผิดที่มีอัตราโทษอย่างต่ำให้จำคุกตั้งแต่สิบปีขึ้นไป หรือโทษสถานที่หนักกว่านั้น

- คดีซึ่งสำนักงานคุ้มครองพยานเห็นสมควรให้ความคุ้มครองพยาน

(4.2) การขอใช้มาตรการพิเศษจะต้องเข้าหลักเกณฑ์ คือ เมื่อปรากฏแน่ชัด หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าพยานจะไม่สามารถได้รับความปลอดภัย และมีการยื่นคำร้องต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม หรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมาย ซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

(5) การดำเนินการเพื่อคุ้มครองพยานของสำนักงานคุ้มครองพยาน มีกำหนดไว้ 7 ประการ (มาตรา 10) คือ

(5.1) การย้ายที่อยู่ / จัดหาที่พักอันเหมาะสม

(5.2) การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามสมควรแก่พยานหรือบุคคลที่อยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของพยานเป็นระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี เว้นแต่มีเหตุจำเป็นแต่ไม่เกิน 2 ปี

(5.3) การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการเปลี่ยนชื่อตัว ชื่อสกุลและหลักฐานทางทะเบียนของพยาน

(5.4) ดำเนินการให้พยานมีอาชีพหรือให้การศึกษาอบรม ตามที่เหมาะสม

(5.5) ช่วยเหลือในการเรียกร้องสิทธิที่พยานพึงได้รับ

(5.6) ดำเนินการให้มีเจ้าหน้าที่คุ้มครองความปลอดภัยในระยะเวลาที่จำเป็น

(5.7) ดำเนินการอื่นใดให้พยานได้รับความช่วยเหลือหรือได้รับความคุ้มครองตามที่เห็นสมควร ทั้งนี้ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามคำขอของสำนักงานคุ้มครองพยานโดยให้ถือว่าข้อมูลดังกล่าวเป็นความลับ

(6) เมื่อมีเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดใน 5 กรณีดังต่อไปนี้เกิดขึ้น ถือว่ามาตรการพิเศษในการคุ้มครองพยานได้สิ้นสุดลง (มาตรา 12)

(6.1) พยานร้องขอ

(6.2) พยานไม่ปฏิบัติตามกฎกระทรวงหรือระเบียบของกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการคุ้มครองพยานตามมาตรการพิเศษ

(6.3) พุทธิการณ์เกี่ยวกับความปลอดภัยของพยานเปลี่ยนแปลงไป และกรณีไม่มีความจำเป็นที่จะต้องให้การคุ้มครองพยานตามมาตรการพิเศษอีกต่อไป

(6.4) พยานไม่ให้การเป็นพยานโดยไม่มีเหตุสมควร

(6.5) ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษพยานในความผิดฐานแจ้งข้อความอันเป็นเท็จ ความผิดฐานเบิกความอันเป็นเท็จในการพิจารณาคดีต่อศาลหรือความผิดฐานทำพยานหลักฐานอันเป็นเท็จ อันเนื่องมาจากการเป็นพยานในคดีที่พยานได้รับความคุ้มครอง

(7) สามารถนำมาตรกรทั่วไประยะมาตรการพิเศษในการคุ้มครองพยานมาใช้กับสามี ภรรยา ผู้บุพการี ผู้สืบสันดานของพยาน หรือ บุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพยานได้หากพยานร้องขอ ทั้งนี้เพราะบุคคลเหล่านี้มีความสำคัญต่อพยาน หากเกิดอันตรายใด ๆ แก่บุคคลเหล่านี้ย่อมส่งผลต่อการมาเบิกความของพยานได้ (มาตรา 7 และ 11)

(8) หากเกิดความเสียหายขึ้นแก่ชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดของพยาน หรือของสามี ภรรยา ผู้บุพการี ผู้สืบสันดานหรือบุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพยานเนื่องจากการมาหรือได้มาเป็นพยาน บุคคลนั้นมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควร โดยยื่นคำขอต่อสำนักงานคุ้มครองพยานภายในหนึ่งปีนับแต่วันที่รู้ถึงการกระทำ ความผิดนั้น แต่หากมีการปฏิเสธมาตรการคุ้มครองพยาน บุคคลนั้นไม่มีสิทธิได้รับค่าตอบแทน (มาตรา 15-16)

(9) เมื่อพยานได้ให้ข้อเท็จจริงแล้วไม่ว่าในชั้นก่อนฟ้องหรือหลังฟ้องคดี พยานมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควร แต่กรณีเป็นพยานโจทก์ในคดีความผิดต่อส่วนตัวซึ่งผู้เสียหายเป็นโจทก์ หรือเป็นพยานจำเลย ให้อยู่ในดุลพินิจของศาลที่จะมีคำสั่งให้มีการจ่ายค่าตอบแทน แต่หากพยานไม่มา หรือมาแต่ไม่ให้อัยการค่า หรือไม่เบิกความเป็นพยานโดยไม่มีเหตุสมควร หรือมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษพยานในความผิดฐานแจ้งความเท็จ ฐานเบิกความเท็จ หรือฐานทำพยานหลักฐานเท็จในคดีที่บุคคลนั้นเป็นพยาน ให้บุคคลนั้นคืนหรือชดใช้ค่าตอบแทน หรือคืนหรือชดใช้ค่าใช้จ่ายในการคุ้มครองพยานและบุคคลอื่นแล้วแต่กรณีตามที่รัฐได้จ่ายไปจริง ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับคำสั่งจากสำนักงานคุ้มครองพยาน (มาตรา 17 และมาตรา 19)

(10) หากผู้ได้รับคำสั่งหรือคำวินิจฉัยจากสำนักงานคุ้มครองพยาน หรือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมตามมาตรา 6, 7, 9, 10-12, 16-17, และ 19 ไม่พอใจคำสั่งดังกล่าว ให้มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อศาลได้ภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับแจ้งคำสั่ง โดยได้รับยกเว้นค่าฤชาธรรมเนียมทั้งปวง แต่ศาลที่มีอำนาจรับอุทธรณ์นั้นต้องเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาและมีเขตอำนาจหรือคดีนั้นหรือที่บุคคลเหล่านั้นมีที่อยู่ แต่ต้องมีใช้ศาลแขวง และคำสั่งของศาลให้เป็นที่สุด (มาตรา 20)

(11) การเปิดเผยความลับเกี่ยวกับที่อยู่ ชื่อสกุล ภาพ หรือข้อมูลที่สามารถระบุตัวพยานสามมี ภริยา ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน หรือบุคคลอื่นที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพยานที่ได้รับการคุ้มครองโดยประการที่น่าจะเป็นเหตุให้บุคคลเหล่านั้นไม่ได้รับความปลอดภัย หรือทำให้ได้รับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ หรือได้รับอันตรายสาหัส หรือถึงแก่ความตาย มีระวางโทษทางอาญา ทั้งโทษจำคุกและโทษปรับ และการกระทำความผิดอาญาต่อบุคคลใดเพราะเหตุที่บุคคลนั้น สามมี ภริยา ผู้บุพการี หรือผู้สืบสันดานของบุคคลนั้นจะมาหรือได้มาเป็นพยาน ก็มีระวางโทษทางอาญา ทั้งโทษจำคุกและโทษปรับเช่นกัน (มาตรา 21-23) (ศิริเพ็ญ ตั้งทวีสุข, 2547, น. 25-28)

2. การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในการคุ้มครองพยาน (Contact Out)

เนื่องจากพระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ. 2546 ได้กำหนดให้สำนักงานคุ้มครองพยานเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการคุ้มครองพยานตามมาตรการทั่วไปและมาตรการพิเศษ และได้กำหนดรูปแบบของมาตรการทั่วไปและมาตรการพิเศษไว้ เช่น การย้ายที่อยู่ การจัดหาที่พักอันเหมาะสม การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามสมควร การเปลี่ยนชื่อสกุล การจัดหาอาชีพหรือให้การศึกษา การจัดให้มีเจ้าหน้าที่คุ้มครองความปลอดภัย เป็นต้น ซึ่งการคุ้มครองพยานจำเป็นต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะทางและกำลังเจ้าหน้าที่ที่เพียงพอ แต่สำนักงานคุ้มครองพยานซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่ไม่มีบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะทางและจำนวนมากพอที่จะดำเนินการได้เพียงพอ จึงทำให้สำนักงานคุ้มครองพยานต้องดำเนินการประสานงานไปยังหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของการคุ้มครองพยานเพื่อจัดให้พยานได้รับการคุ้มครองตามรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น

- การย้ายที่อยู่ / จัดหาที่พัก ประสานงานไปยังกระทรวงกลาโหม กองอาสา รักษาดินแดน (กระทรวงมหาดไทย) เจ้าของธุรกิจที่ให้ความร่วมมือ หรือหน่วยงานอื่นที่เห็นสมควร
- การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ประสานงานไปยังกระทรวงการคลัง
- การเปลี่ยนชื่อสกุลและหลักฐานทางทะเบียน ประสานงานไปยังสำนักทะเบียนราษฎร
- การจัดให้มีอาชีพ การศึกษาอบรมและการดำรงชีพ ประสานงานไปยังกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และกระทรวงศึกษาธิการ
- การคุ้มครองความปลอดภัย ประสานงานไปยังสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงกลาโหม หรือ กรมสอบสวนคดีพิเศษ

แม้จะมีมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้ความคุ้มครองและดูแลพยานก็ตาม แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าการคุ้มครองความปลอดภัยของพยานเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะไม่ว่าจะเป็นกรย้ายที่อยู่

การเปลี่ยนชื่อสกุล หรือ การจัดให้มีอาชีพ ฯลฯ ต่างก็มีขึ้นเพื่อสนับสนุนให้พยานได้รับความปลอดภัยจากการถูกข่มขู่คุกคาม หรือทำร้าย ดังนั้น เพื่อให้การคุ้มครองความปลอดภัยของพยานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถรองรับทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในปัจจุบันจึงได้มีการจัดทำร่าง “บันทึกความเข้าใจ” (Memorandum of Understanding-M.O.U.) ระหว่างสำนักงานคุ้มครองพยาน กับ 7 หน่วยงานอื่นของรัฐขึ้น เพื่อให้มีหน่วยงานที่สามารถให้คุ้มครองความปลอดภัยแก่พยานได้ในทุกกรณี

หน่วยงานอื่นของรัฐ 7 แห่งที่ได้เข้ามาประสานความร่วมมือในการคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่พยานประกอบไปด้วย

- (1) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
- (2) กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
- (3) กระทรวงกลาโหม- กรณีเป็นพยานที่ต้องไปให้การที่ศาลทหาร หรือเป็นพยานที่รู้เห็นเกี่ยวกับคดีที่ทหารเป็นผู้เสียหายหรือผู้กระทำความผิด
- (4) กรมสอบสวนคดีพิเศษ
- (5) กรมราชทัณฑ์-กรณีพยานเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือนักโทษที่ถูกจำคุกในเรือนจำ
- (6) กรมพินิจและคุ้มครองเด็ก-กรณีพยานเป็นเด็ก
- (7) สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กรณีพยานเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด

การให้ความร่วมมือของทั้ง 7 หน่วยงานดังกล่าว ถือเป็นารับช่วงต่อจากสำนักงานคุ้มครองพยาน กล่าวคือ เมื่อสำนักงานคุ้มครองพยานได้รับคำร้องขอคุ้มครองพยานจากตัวพยานโดยตรงหรือได้รับผ่านทางเจ้าพนักงานตำรวจ หรือพนักงานอัยการ และได้พิจารณาว่าพยานอยู่ในหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่จะได้รับการคุ้มครอง สำนักงานคุ้มครองพยานจะดำเนินการส่งเรื่องต่อไปยังหน่วยงานทั้ง 7 หน่วยงานดังกล่าวตามแต่ละประเภทของพยาน เพื่อให้พยานไปอยู่ในการดูแลของหน่วยงานนั้น ๆ และเพื่อให้การประสานงานเกิดความรวดเร็วและให้การคุ้มครองพยานเกิดผลสำเร็จ ทั้ง 7 หน่วยงานดังกล่าว จึงควรจัดตั้ง “หน่วยคุ้มครองพยาน” ของตนเองขึ้นภายในหน่วยงาน เพื่อทำหน้าที่ประสานงานและให้ความคุ้มครองแก่พยานโดยเฉพาะ (ศิริเพ็ญ ตั้งทวีสุข, 2547, น. 38-40)

โครงสร้างกรมสอบสวนคดีพิเศษ

(www.dsi.go.th/dsi/about_box.jsp?detail=2)

กรมสอบสวนคดีพิเศษเป็นองค์การสหวิชาชีพที่ปฏิบัติงานเชิงรุกเพื่อป้องกันปราบปราม และควบคุมอาชญากรรมที่มีผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยมุ่งมั่นอำนวยความสะดวกด้วยความเชี่ยวชาญพิเศษ สุจริต โปร่งใส สร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน

1. ความเป็นมา

สืบเนื่องจากสถานการณ์ของโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาด้านเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการก่ออาชญากรรมซึ่งพัฒนาจากการใช้ความรุนแรงเป็นอาชญากรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่ามหาศาล ส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นจำนวนมาก การใช้เทคโนโลยีคุณภาพสูง และช่องว่างของกฎหมายปิดบังความผิดของตน มีอิทธิพลและเครือข่ายองค์กรโยงใย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทำให้ยากต่อการสืบสวนสอบสวนดำเนินคดีจึงต้องมีการจัดตั้งกรมสอบสวนคดีพิเศษขึ้นโดยอยู่ภายใต้สังกัดกระทรวงยุติธรรม ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 ตามพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า “Department of Special Investigation” มีชื่อย่อว่า “DSI” ซึ่งมีบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในด้านต่าง ๆ พัฒนารูปแบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพ เป็นองค์กรหนึ่งซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ในการปฏิรูประบบราชการ ทำให้ประชาชนและประเทศชาติได้รับความเป็นธรรมและประโยชน์สูงสุด

2. อำนาจหน้าที่

2.1 ป้องกัน ปราบปรามและควบคุมอาชญากรรมที่มีผลกระทบร้ายแรงต่อเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2.2 พัฒนากฎหมาย กฎระเบียบ รูปแบบ วิธีการ และมาตรการในการป้องกัน ปราบปราม และควบคุมอาชญากรรมที่มีผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

2.3 พัฒนาโครงการและการบริหารจัดการองค์กร

2.4 พัฒนาบุคลากรโดยเสริมสร้างศักยภาพในด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม และขวัญกำลังใจ

2.5 ประสานส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือในการป้องกันปราบปรามและควบคุมอาชญากรรมกับทุกภาคส่วนทั้งภายในและต่างประเทศ

3. คดีที่อยู่ในความรับผิดชอบ

คดีพิเศษหรือคดีอาชญากรรมพิเศษ หมายถึง คดีอาญาตามกฎหมายกำหนดไว้ในบัญชีท้ายพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 หรือคดีอาญาที่ได้กำหนดเป็นกฎกระทรวงโดยการเสนอแนะของคณะกรรมการคดีพิเศษ (กคพ.) ซึ่งคดีดังกล่าวต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้

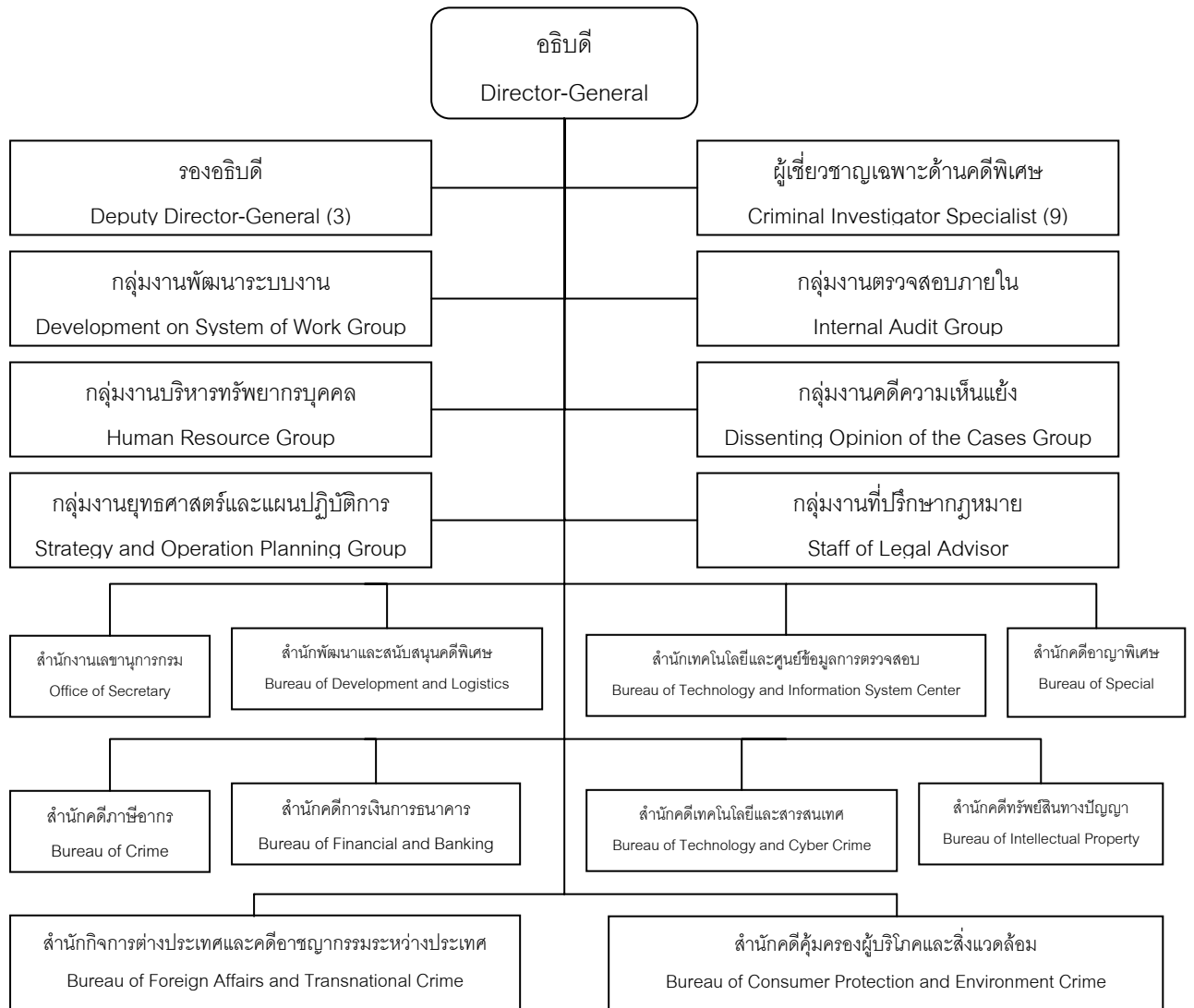
3.1 คดีความผิดทางอาญาที่มีความซับซ้อน จำเป็นต้องใช้วิธีการสืบสวนสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานเป็นพิเศษ

3.2 คดีความผิดทางอาญาที่มี หรืออาจมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ความมั่นคงของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือระบบเศรษฐกิจ หรือคลังของประเทศ

3.3 คดีความผิดทางอาญาที่มีลักษณะเป็นคดีความผิดข้ามชาติที่สำคัญหรือเป็นการกระทำขององค์กรอาชญากรรม

3.4 คดีความผิดทางอาญาที่มีผู้ทรงอิทธิพลที่สำคัญเป็นตัวการผู้ใช้หรือผู้สนับสนุน ทั้งนี้การกระทำความผิดตามบัญชีท้ายพระราชบัญญัติฯ หรือคดีพิเศษเพิ่มเติมตามกฎหมายกระทรวงฯ จะเป็นคดีพิเศษจะต้องเข้าลักษณะตาม (1)-(4) และเพื่อให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ได้มีการกำหนดลักษณะของการกระทำความผิด อาทิ มูลค่าความเสียหาย จำนวนผู้กระทำผิดไว้ในประกาศ กคพ. เรื่องการกำหนดรายละเอียดของลักษณะของการกระทำความผิด ตามมาตรา 21 วรรคหนึ่ง (1) แห่งพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547

4. โครงสร้างกรมสอบสวนคดีพิเศษ

5. บัญชีท้ายพระราชบัญญัติการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547

- (1) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน
- (2) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการแข่งขันทางการค้า
- (3) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์
- (4) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุนธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเออร์
- (5) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการเล่นแชร์

- (6) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการแลกเปลี่ยนเงิน
- (7) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อ

หน่วยงานของรัฐ

- (8) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแบบผังภูมิของวงจรรวม
- (9) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภค
- (10) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยเครื่องหมายการค้า
- (11) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยเงินตรา
- (12) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการชดเชยค่าภาษีอากรสินค้าส่งออกที่

ผลิตในราชอาณาจักร

- (13) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน
- (14) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยธนาคารแห่งประเทศไทย
- (15) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยด้วยบริษัทมหาชน จำกัด
- (16) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน
- (17) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยด้วยมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม
- (18) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์
- (19) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุน
- (20) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- (21) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยสิทธิบัตร
- (22) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์

นอกจากนี้ยังมีลักษณะความผิดที่เป็นคดีพิเศษเพิ่มเติมตามที่ประกาศในกฎกระทรวง ว่าด้วยการกำหนดคดีพิเศษเพิ่มเติมตามกฎหมายว่าด้วยการสอบสวนคดีพิเศษ พ.ศ. 2547 ได้แก่

- (1) คดีความผิดตามประมวลรัษฎากร
- (2) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยศุลกากร
- (3) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยภาษีสรรพสามิต
- (4) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยสุรา
- (5) คดีความผิดตามกฎหมายว่าด้วยยาสูบ

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เดชرفี คงดี (2546, น. 100-102) ได้ศึกษาในหัวข้อการคุ้มครองพยานบุคคลในคดีอาญาในชั้นสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจกองปราบปราม รวม 5 กองกำกับการซึ่งมีพนักงานสอบสวนทั้งสิ้น 168 คนโดยได้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวนทั้งสิ้น 150 รายคิดเป็นร้อยละ 89.28 นอกจากนี้ยังได้ทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำรวจกองปราบปรามชั้นสัญญาบัตรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสืบสวนสอบสวนจำนวน 5 คนและอธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม และมีการจัดทำข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยเดชرفีได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่ามาตรการหรือวิธีการด้านการคุ้มครองพยานบุคคลในคดีอาญาของพนักงานสอบสวนกองปราบปรามที่ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันยังไม่เพียงพอที่จะสร้างความอุ่นใจและปลอดภัยให้กับพยานอย่างแท้จริง และการกำหนดให้มีมาตรการคุ้มครองพยานที่เหมาะสมและรัดกุม การจัดสรรกำลังพล งบประมาณให้เพียงพอจะเป็นผลดีต่อการปฏิบัติงานด้านการคุ้มครองพยานของพนักงานสอบสวนกองปราบปราม

ผลการศึกษารูปได้ดังต่อไปนี้

1. ความรู้ด้านกฎระเบียบและมาตรการเกี่ยวกับการคุ้มครองพยานในคดีอาญานั้น เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในการให้การคุ้มครองพยาน
2. ชีตความสามารถของพนักงานสอบสวนในแต่ละคนไม่เท่ากัน ระบบการคุ้มครองใหญ่ ๆ ไม่มี รวมทั้งเงินค่าตอบแทน บุคลากรหรือจำนวนเจ้าหน้าที่ตำรวจกับปริมาณคดีที่รับผิดชอบนั้นไม่มีความเหมาะสม
3. ข้อบกพร่องของพระราชบัญญัติการคุ้มครองพยานฉบับนี้คือการไม่ได้บอกวิธีการบริหารจัดการเอาไว้ บอกเพียงให้จัดตั้งสำนักงานคุ้มครองพยานขึ้นมาเท่านั้น
4. การคุ้มครองพยานในชั้นสอบสวน หน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดเครื่องมือเครื่องใช้ อุปกรณ์ในการปฏิบัติงานคุ้มครองพยานและควรให้การคุ้มครองพยานตลอด 24 ชั่วโมง ขณะเมื่อพยานไปให้การหรือไปเบิกความต่อศาล

ศิริเพ็ญ ตั้งทวีสุข (2547, น. 81-84) ได้ศึกษาในหัวข้อพระราชบัญญัติคุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ.2546 ศึกษากรณีกลไกทางกฎหมายกับสัมฤทธิ์ผลของการคุ้มครองพยานโดยศึกษาวิจัยเอกสาร(Documentary Research)จากกฎหมายของประเทศไทยและต่างประเทศ รวมทั้งเอกสารบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพยานบุคคลในคดีอาญาและการสัมภาษณ์นักวิชาการและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง ศิริเพ็ญได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่าพระราชบัญญัติ

คุ้มครองพยานในคดีอาญา พ.ศ.2546 เกิดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่รัฐต้องการให้ความคุ้มครองบุคคลที่จะมาเป็นพยานในศาลโดยเฉพาะคดีอาญาให้ได้รับความปลอดภัยจากการมาให้ถ้อยคำต่อศาล โดยมีการกำหนดมาตรการทางกฎหมายโดยเฉพาะมาตรการพิเศษและการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น (Contact Out) ขึ้นเพื่อใช้แก้ปัญหาการไม่ได้ตัวพยานมาเบิกความ แต่มาตรการทางกฎหมายดังกล่าวอาจไม่เพียงพอต่อการสร้างความมั่นใจให้แก่พยานได้ว่าจะได้รับการคุ้มครองอย่างดีที่สุด จึงต้องมีการนำมาตรการทางกฎหมายประการอื่นเข้ามาเสริมเพื่อทำให้ปัญหาและอุปสรรคของพยานบุคคลลดลงไป

ผลการศึกษาสรุปได้ว่าสำนักงานคุ้มครองพยานซึ่งเป็นหน่วยงานที่ถูกจัดตั้งขึ้นใหม่ยังไม่มีบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะทางและจำนวนมากพอที่จะดำเนินการได้เพียงลำพัง จำต้องประสานไปยังหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนให้เข้ามาร่วมดำเนินการ หรือที่เรียกกันว่า “Contact Out” เพื่อให้มีหน่วยงานที่สามารถให้ความคุ้มครองปลอดภัยแก่พยานได้ในทุกกรณี ซึ่งอาจเกิดปัญหาการทำงานที่ซ้ำซ้อนและการเก็บรักษาความลับของพยานได้ ตลอดจนปัญหาการเบิกจ่ายงบประมาณระหว่างหน่วยงานเหล่านั้น

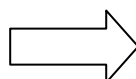
กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรลักษณะภูมิหลัง (ภายใน)

- เพศ
- อายุ
- ตำแหน่ง
- วุฒิการศึกษา
- กำลังศึกษาต่อหรือไม่
- สถานภาพสมรส
- จำนวนพยานที่เคยคุ้มครอง
- การฝึกอบรมที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน
- ความสามารถและประสบการณ์ในการทำงาน

ตัวแปรภายนอก

- พ.ร.บ.คุ้มครองพยาน และกฎ ระเบียบ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- งบประมาณ
- อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ
- ขั้นตอนการปฏิบัติ
- มาตรการและวิธีการในการคุ้มครอง
- การ contact out
- ประเภทคดี
- ตัวพยาน
- อิทธิพลของคู่ความ

ปัญหาและอุปสรรคใน
การปฏิบัติหน้าที่
คุ้มครองพยานของ
เจ้าหน้าที่กรมสอบสวน
คดีพิเศษ